

วิวัฒนาการในวรรณกรรมของพระเกียรติ

โดยทั่วไปวรรณกรรมของพระเกียรติมีความคล้ายคลึงกันเพราะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ พระราชจริยาวัตรในพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เป็นท่านองเดียวกัน อย่างไรก็ตามวรรณกรรมของพระเกียรติมีการเปลี่ยนแปลงเรียกได้ว่าเป็นวิวัฒนาการอยู่หลายด้าน

คำประพันธ์

นับแต่ปรากฏวรรณกรรมของพระเกียรติเล่มแรกมาจนถึงปัจจุบัน เรามีวรรณกรรมของพระเกียรติที่แต่งด้วยคำประพันธ์ทุกชนิดที่ใช้ในการแต่งหนังสือไทย ได้แก่ ร่าย โคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน ไม่นับความเรียงซึ่งไม่ได้นำมาพิจารณาในที่นี้

ในระยะแรกตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๆ วรรณกรรมของพระเกียรตินิยมแต่งด้วยโคลง เรื่องแรกคือยวนพ่าย ต่อมาคือโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงของพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โคลงของพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงกั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในช่วงแรกนี้มีวรรณกรรมของพระเกียรติที่แต่งด้วยฉันท์เพียงเล่มเดียวคือเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง

ยวนพ่าย แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงกั้น ส่วนใหญ่เป็นโคลงกั้นบาทกฤษณ์ มีบางบทเป็นโคลงกั้นวิจิตรมาลี มีรายคันเริ่มเรื่อง 1 บท และรายซึ่งมีลักษณะเป็นรายสุภาพอีก 1 บทตอนเกือบปลายเรื่อง ราย 2 บทที่ประกอบอยู่นี้เองทำให้มีผู้เรียกเรื่องยวนพ่าย

ว่าลิลิตยวนพ่าย ถ้าพิจารณาคุณค่าประพันธ์แล้วเห็นว่าไม่สมควร เรียกว่าลิลิต ทั้งนี้ เพราะลิลิตควรประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วโคลงสลักร้อยกัน เปลี่ยนกันเป็นระยะ มีข้อสังเกตเรื่องร้อยแก้วอยู่ประการหนึ่งคือการใช้ร้อยแก้วเรื่องนั้นเป็นความนิยมของกวีเมื่อแต่งโคลงเป็นเรื่องยาว ๆ ปรากฏหลายเรื่อง เช่น กาสรวาลโคลงคั่น นิราศนรินทร์ โคลงคั่นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรือแม้แต่เรื่องที่แต่งในสมัยปัจจุบัน เช่น กษัตริย์านุสรณ์ จึงไม่แปลกที่กวีจะใช้ร้อยแก้วเรื่องในการแต่งโคลงยวนพ่าย ส่วนร้อยแก้วบทหนึ่งที่แทรกเข้ามาตอนเกือบจะปลายเรื่องนั้นสันนิษฐานได้ว่า อาจเขียนเข้ามาในสมัยหลัง หรืออีกประการหนึ่งอาจพิจารณาในแง่ที่ว่า เป็นร้อยแก้วที่หายเรื่องดังปรากฏในโคลงเรื่องยาวอีกหลายเรื่อง เช่น โคลงคั่นปลื้ลึงขรณวิพระเชษฐพน โคลงคั่นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงบรรยายทศกัณฐ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น อนึ่งคำจำกัดนาเรื่องยวนพ่ายแต่เดิม ไม่ได้ใช้คำว่าลิลิตแต่เรียกโคลงยวนพ่ายบ้าง โคลงยอพระเกียรติพระเจ้าช้างเผือกบ้าง เมื่อจะคู่ตัวอย่างโคลง โบราณกล่าวไว้ว่า "โคลงเล่าให้เอาบท ทวาทศมาสสาม ยวนพ่ายคำสวนสยาม ยากยิ่งเพราะเสนาะโน"¹ จากเหตุผลข้างต้นน่าจะเชื่อว่า ผู้แต่งเรื่องยวนพ่ายคงตั้งใจแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลง ส่วนร้อยแก้วเล็กน้อยที่แทรกเข้ามาเป็นแค่ส่วนประกอบเท่านั้น

ลักษณะโคลงคั่นบาทกฤษร ในยวนพ่ายเป็นดังนี้

คุณไทรธิเบศร์	รยงลม	เมื่อใด
ฤกลิงบาตาสกลว	กลาวอ้าง	
หน้าหนักทรยบไทรคัพ	คู่โลดลย	ใส่แสร
สว่างยอควาวกว้างพน	ปรยบปาน	

¹ "โคลงกลบท"(พูดถึงวิธีแต่งโคลงกลอน) เลขที่ 402 ประวัติสมมติเทิมของหอสมุด.

พระยศยลโยคพยาง	สุริยจันทร์	
คนพางพาเบญจชาณ	ไซซา	
หวังเอาทรวนนเคื่อน	คลุณณ เมยอลา	
เพราะฟังพระเจ้าหลา	กลาวเกลา	(ยวนพ่าย 2515: 15)

บางบทเป็นโคลงคันวิวิธมาลีเช่น

ภูษางามแ่งเกอ	กฤษกร ชินแส	
เทพยสังทรยง	ยวคกลา	
ทยมสารซ้อสิญจร	จตุรทวีป	
พลพวทหาญถวนดา	รอนรงค์	
ทุกสารเว็วรวกร	เชองชน ชินแส	
ยนกรยบตรงไทรรัตน	รยบแกลาว	
ศรีสไตรเทพยหลอิ่ง	อาคาร	
แสงสลาบครุทแพรวแพรว	แพรงเหอร	(ยวนพ่าย 2515: 57)

โคลงคัน 8 บทในยวนพ่ายได้แก่บทที่ 5, 74, 78, 102, 110, 120, 128 และ 254 มีคำ 2 คำเพิ่มมาในบาทสุดท้าย คำที่เพิ่มนี้ไม่ใช่คำสร้อย เป็นคำที่มีความหมายเหมือนคำ 2 คำท้ายในบาทที่ 4 ของโคลงสี่สุภาพ ตัวอย่างเช่น

พระมาคฤโฆษเรื่อ	แรงบุญ ท่านนา	
ทุกทวคินบนเกรง	กราบเกลา	
พระเสด็จแสงคงคุณ	ครองโลกย ใส้แส	
เอกกษัตริสองเฝ้า	ไผ่เห็นขอเห็น	(ยวนพ่าย 2515: 3)

แดลงปางไทเรื่อรวจ	แรงกรรม	
แผ่นมณูษเปรมปราย	คอกไม้	
แดลงปางทวยบรทรพ	ทำอา อองคณา	
เพราะเพื่อพระเจ้าได้	ยวนชฟ้าคินยอ	(ยวนพ่าย 2515: 21)

ทวยโคเจ้าเกอโลก	ภูสมิ มงงนา	
ศรีน บ ถวิลภักดี	แดเจ้า	

ชื่อยืนอยู่แสนปี เป็นคู่ ทายนา
 ทายกิติโคเซา ชวงน่านรگانค (ยวนพ่าย 2515: 32)

โคลงคันทมิคำเกินมาและไม่ไร่คำสร้อยแบบนี้นิยมแต่งกันอยู่ในสมัยอยุธยาตอน
 ต้น ปรากฏในกำสรวลโคลงคันทมิและทวาทศมาส เช่น

สาวยารักอยู่เทอญ อย่าไป
 ยยจรรจิบแซนชื่น เคอดคันทมิ
 สายากล่าวเอาใจ โลมสวาสติ
 สาวบ่าวรู้ไซ้มลิน สิ้นใจโลมใจ (กำสรวลโคลงคันทมิ สมุดไทยคำแสนกินสอ)

พรรษาสโรชฟ้า ไชธรรุ ทศแห
 พรยครระคฤานเครงสวรค ปาวหลา
 สรรเพชญ์ยงยลฎาณ พระสงง สอนนา
 แยมนิยมแวนหนา เรอมเรองท่าธรรม (ทวาทศมาส 2505: 14)

ความนิยมในการแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติเป็นโคลงยังมีต่อมาจนถึงสมัย
 อยุธยาตอนกลาง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่งด้วยโคลง เช่น
 กันแต่เป็นโคลงสี่สุภาพ ไม่ร้อยโคลงคือไม่ส่งสัมผัสระหว่างบท ตัวอย่างเช่น

ในกัมพูชผู้เอก กรุงไกร
 อินทปรคฐานไอ อาสนนนั้น
 เอาพระเคชภูวไนย ยกนาค
 ไปปกเป็นฉัตรกัน ก่อให้คงตรง
 ขอดวายคอกไม้มาศ เงินเนลา
 ทุกขวบปีโหลเทา แต่งตั้ง
 ภักคิจจุเจิมเบา ราชมราช
 หวังฟังพระยศกััง อยู่เท่ากัลปา (พระศรีมโหสถ 2524: 54)

สมัยธนบุรี โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่งด้วยโคลงสี่
 สุภาพ ไม่ร้อยโคลง ตัวอย่างเช่น

น่านาประเทศชั้น	ยั้งหลาย
เป็นที่ลู่ทางถวาย	คอกไม้
ทิวทัศน์ทองพราย	สรรพสิ่ง มานา
ทั้งพระยาไทร ไชร	มอบเกล้าสกุคิ
ตานันนครเสเจ้า	นครา
ส่งสุวรรณบุษปมา	กราบเกล้า
นอมถวายป็นอยุธยา	ภูวนาถ
กลวิวิภักคิเจ้า	สุเงอมบหมูลิ

(นายสวน 2469: 14)

มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงแรก วรรณกรรมของพระเกียรติยังคงแต่งด้วยโคลง
อยู่ โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่งด้วยโคลงสี่
สุภาพ ไม่ร้อยโคลง ตัวอย่างเช่น

สมนพรหมมพฤษพร้อม	มนตรี
อาราชนไทธิบริ	ผ่านหล้า
ปราบคาภิเศกศรี	สมบัติ เสวยเขย
เป็นป็นปักไฟรฟ้า	รมทั้งเกษสกล
ศุภวารวฤกษ์ตั้ง	การสยุม พรนา
อภิเศกสงขมุนม	สวคพร้อม
ธิชาติขิงคประชุม	โอมอ่าน เวทแสร
เครื่องฤกษ์กษัตริย์	นอบเข้าทูลถวาย

(พระชานโหวหาร 2470: 12)

โคลงปราบคาภิเศกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่งด้วยโคลงสี่
สุภาพ ไม่ร้อยโคลง ตัวอย่างเช่น

มีนางพงษ์เข้าจุม	วิลลา
นางหนึ่งถือธัญญา	เครื่องเหยา
นางถือถ้วแลงา	ผลพิถ ไชแสร
ถือลูกหินบคเตา	แห่หอมเสด็จคลิ
อีกนางชำระล้าง	บทมาลย์
เสร็จจุมมเทียรสถาน	แทนแถว

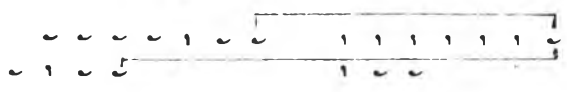
ทรงนอนนมัสการ ไตรรัตน์ แลเชย
 คึงพระอธิษฐานแล้ว สถิตยเบืองมัจจุร (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ 2511: 32)

โคลงคั่นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่งด้วยโคลง
 คั่นบาทกฤษกร แต่คำโทในบาทสุดท้ายหายไป ๑ แห่ง จึงไม่ใช่โคลงตามแบบโคลงคั่นทั่ว ๆ
 ไป มีลักษณะคล้ายโคลงวิหขุมาลีดังนี้

ปราสาทเทียรแห่งแก้ว	กรองโลสร่ม
เมิลมาศมลิ่งเมลิอง	เลื่อมไล้
กุจุพิมานโพยม	ลอยเลื่อน มาลา
ภาสุรเทพไทไท	เทียบถวาย
พิศงามงามเงื่อนแถม	ครุฑตรา
ณนิงทาบสุพรรษลาย	เลชล้ำ
เมิลมุขจตุรโอภา	ไฟโรจน์
ทวยประคองเคียงค้ำ	เสียดเสว

(พระยาทรง 2512: 3)

วรรณกรรมยอพระเกียรติในช่วงแรก พบที่แต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดอื่นเพียงเรื่อง
 เดียวคือ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งแต่งด้วยฉันท ๒ ชนิดของฉันทที่ใช้
 แต่งเป็นฉันทที่นิยมกันในสมัยอยุธยาตอนต้นถึงตอนกลาง กล่าวคือใช้ฉันท 4 ชนิดได้แก่
 วสันตฉลัก อินทวิเชียร มาลีนิ สัทธรา และกาพย์อีก 2 ชนิดที่มักใช้แต่งปนกับฉันท
 ได้แก่ฉันทและสุรางคฆางค์ การใช้คำมีลักษณะตามแบบฉันทโบราณคือต่อเสียงอ่านหนัก
 เบาเป็นสำคัญกว่ารูปเขียน เช่น สัทธราฉันทมีดังนี้

ตัวอย่าง สัทธราฉันทใน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

กุจุจุจ่ายทรพพานา สตลคกณะมหา
 ทานแกทวิธา แลยาจก

ข้างร้อยช้อยหาษทากรก สักรัตนกนก
 ทานแกพนิกก อันโทหล
 นามอนทอนพัสตุโจษจล อญาคิจิตรจขวน
 ขวายจะเอาคน ไทพนภพ
 พลางให้เหลนการยมโหรสพ สุขสวัสดิณะพิภพ
 ถวนเคารพจบ ทวีวาวาร (พระมหาราชครู สมุทไทยคำ เสนงค์:ปลาย)

ต่อจากช่วงแรกที่นิยมแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติเป็นโคลงแล้ว ในรัชกาลที่ 3 ถึงที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติด้วยกลอน คือกลอน เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งด้วยกลอน เพลงยาวดังนี้

บังคมบรมนาถนาถา อันเป็นปิ่นมงกุฎอยุธยา บำรุงราษฎรศาสนาให้
 ถาวร ขอเฉลิมเพิ่มพูนพระเกียรติยศ ยุคลบหนพิศรอดีศร ถวัลยราช
 ราชย์ในนคร คึงทินกรแจ่มฟ้าทั่วชาติ ลอยสว่างกลางสวรรค์ชั้นทวีป
 ไค้ชื่นชัพทั่วจังหวัดฝรังษมี ค้วยพระเคชเคสโลกโอบกราคี ไม่นมอมมีหัว
 ศรีอยุธยา (นายมี 2474: 1)

อีกเรื่องหนึ่งคือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระ
 บาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของคุณพุ่ม ซึ่งแต่งด้วยกลอนเพลงยาว เช่นกันดังนี้

กระหม่อมขอยอพระเกษมเศศ สมเด็จพระจอมโมเศศเกษนิกร ละ
 นครคินสถิตยคุลีดา พฤษศย์คัมภีร์สิทธิ์เสด็จ เคือนสิบบัศคูโบสถหมควษา
 ยามหนึ่งยกหมันิตควงลีดา ยิงพาราพฤษศย์สวัสดิ์ เขาเคียงข่วงควง
 เคือนรมเรือนรด เห็นปรากฏเกิดกลางทางคิถิ พระจันทรหมองทองฟ้าเมื่อ
 ราตรี ก็เศราศรีแสงสงบบในภา (คุณพุ่ม 2464: 1)

ระยะนี้เริ่มมีการนำคำประพันธ์ 2 ชนิดรวมกันมาแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติ
 ได้แก่เรื่อง ยอพระเกียรติสามรัชกาล แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพและกลอนแปด โดยขึ้นต้น

เป็นโคลงแล้วท้าวยกลอน ตัวอย่างตอนที่เป็นโคลงเช่น

พระแก้วพระก่อเกล้า	ชาตรี	
กอบพิภพภูลศรี	เสกหล้า	
เปนเฉลิมมิ่งโมฬี	หลักโลกย์	
สิบทิศไถถวนหนา	นอบนอมถวายกร	
พระเกษจุกรมฟ้า	เย็นคิน	
คือนครอำมฤตยริน	เรี่ยเกล้า	
กระษัตริ์ท้าวธรณินทร	ในทวีป นานา	
เอาพระเกษปกเฝ้า	อยู่เพียงโพธิ์ทอง	(พระยาไชยวิชิต 2518: 2)

ตัวอย่างตอนที่เป็นกลอนเช่น

พระมหามนพปพมาศ ใหญ่โตโอภาสในราชฐาน ยอดข่มขุ่มทองบาง
 ตะพาน กังวิมานเมืองฟ้าคุณี ในผนังตั้งแดงตุกระจง สำหรับไว้ไตร
 ปฎักเป็นที่ ฉลางงาจากทุกคัมภีร์ พระธรรมชั้นชั้นมีประมวญครบ
 (พระยาไชยวิชิต 2518: 35)

วรรณกรรมยอพระเกียรติที่แต่งด้วยคำประพันธ์ 2 ชนิดรวมกันอีกแบบหนึ่งคือ
 ราชกับโคลงสลับกันเรียกว่าลิลิต พบหลายเรื่องได้แก่ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตเฉลิมพระ
เกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลิลิตยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลิลิตสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว 3 เรื่อง

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อย โคลงสี่ โคลงสามและ
 โคลงสอง ผู้แต่งใช้โคลงหลายแบบมากกว่าที่เคยปรากฏในวรรณกรรมยอพระเกียรติที่
 ผ่านมา ตัวอย่างลิลิตตะเลงพ่ายตอนหนึ่งว่า

. . . ฐ ให้หมื่นทิพเสนา กับหมื่นราชามาตย์ เห็นหัยราชบริบร้อน ไป
 เคือนคอนกอนา เร็วเร่งล่าอัยรัง หวยพลท้าวตั้ง ทราบข้อบรรหาร
 ทานนา

โคลง 2

บนานต่างตนนาย ไปบรอร้งท่าย ถืเทอดาคณัง มานา
 ยันหลังแลนแผนาน บมีผู้อยู่ทาน ทอสูสูกตน หนงนา

โคลง 3

พวกพลทัพรามัญ เห็นไทยยันทันหนา ไปบหุคยั้งชา
 คันทอนแตกฉาน นานนา
 ไปแจ้งการแห่งเลห์ เทห์กลไทยไชน้อย ต่างเร่งตักเร่งต้อย
 เร่งเตาคันตาม มานา
 แลหลังหลามเหลือนับ บเป็นทัพเป็นชบวนแท้ ถวิสว่าพ่ายจริงแล
 ไลล้าระส่ำระสาย ยิงนา
 หมายละเลิงใจอาจ ประมาทประมาทหมิ่นหมิ่น เบาเร่งเบาเชิงชั้น
 ชนหนามาสรลม สรลอนนา

โคลง 4

เบื่องบรมจักรพรรดิเกล้า	กษัตริยา
เดสิงพิภพทวารว	เกริ่นแก้ว
สถิตเกษรทันราชา	อาสน์โอ องค์กรเอย
คอยฤกษ์เบิกฤกษ์แผ้ว	แผ่นพนท้าวหน
บักคลวลาหกชื่อ	ชระอับ อยู่นแ
แห่งทิศพายัพยล	เยือกฟ้า
มลักแลกระสายกระบิ	ลิวลง ไปเฮย
แผนของภานุเมศจา	แจมแจงแสงฉาน

(กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส 2503: 109-110)

ลิลิตเจดิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลิลิตสุภาพ
 ประกอบด้วยร้อยกับโคลงสี่ ทิว่อย่างตอนหนึ่งว่า

สมบัตินันต์หลังสัน	จะนับพันพรรณา
พอคามาต่างประเทศ	ฟังพระเดชคาย
พิศุหลายพันแผ	แพร่หลายหลากมากมุล
เมืองใหญ่ลยเลิศล้ำ	เมืองชนบมีกำ
เกียงก้าวเกินเมือง นนา	

รุ่งเรืองเมืองมิ่งแก้ว โกลินทร์
 ควรเทียบเปรียบเมืองอินทร พากฟ้า
 แสนสุขเกษมภิญโญ โฉยยศ ยิ่งแสร
 ภาเลื่องทุกแห่งหล้า พางพนปรีดิ์พิ (พระยาศรีสุนทรโวหาร 2472: 5)

ลิลิตสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง 3 เรื่อง
 เป็นลิลิตสุภาพ ตัวอย่างจากเรื่องหนึ่งว่า

ชนคามเนคียงสงขยาทร สู่อาวาส์รุ่งเช้า
 จอมภพนาถเจ้า จักให้แห่งทาน แลนา
 ครั้นทิวาพรั่งแจ้ว ทิวสงฆ์แหล่งอาราม โคจรข้ามกันคลา ถวนเถรา
 ถิ่นทศ ตามกำหนดครวจไทร เขาสถิตในอุโบสถ จึงสูงชันพจนพระ
 จบณโหลลีลาส ทรงประเคนภาชนโภชนา พระอุปัชฌาย์ที่คน สงฆมณฑล
 ฉันทวน เสรีจักษุคตกิจฉนวน ราชท้าวอวยทาน นันนา
 นาฬิกาเปรี๊สล้วน หินคำ ละดา
 ทางรูปแปลกเรือนชำ ทิศถวน
 คำสามชั่งหลายคำ สิ่งเศษ
 นำพุทธมคดกลวน หานใหญ่กัน (พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณาภกร 2516: 98)

วรรณกรรมยอพระเกียรติที่แต่งด้วยคำประพันธ์ 3 ชนิดรวมกันได้แก่ ฉันทและกาพย์
ห่อโคลงสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนที่เป็นฉันทประกอบด้วย
 วสันตคิดฉันท ภูษงคประยาตฉันท กาวพยฉมัง กาวพยสุรางคมางค์ ส่วนที่เป็นกาพย์ห่อ
 โคลงประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพและกาพย์ยานี ตัวอย่างตอนที่แต่งเป็นฉันทเช่น

สิ่งโทษก็ไปรคนิกร เปลื้อง	อุจทาสเกษียณวาง
เบียดบีบบมิกรุณทาง	ทนุวัชรคัคคถอน
หมอบคลานบูรพาคคิระบอบ	พิรชภาพดินันคร
อาณามหิทธิจวิคนคร	ปะละปลิดประทานทัณฑ์
สิ่งถาวรานุรวัด	ถูกทานพระรังสรรค์
เคหาสน์พยาธิหุ่พรณ	ชรโรคพยาบาล (ม.จ. เพิ่ม 2516: 141)

ตัวอย่างส่วนที่เป็นภาพที่โคลง เช่น

อำพระคุณมัพัน	พรรณา	
หนักกว่าหนักเหลือตรา	เกลี้ยเกล้า	
อำนาจพระมหา	กรุณาภาพ	ยิ่งแฮ
ปองไปรคประโยชน์เรา	คำคุณภูมิสยาม	
อำพระคุณะหลาย	ธ ขวนชววยพยายาม	
กอบโกยประโยชน์ความ	เจริญกรุงมคฺจน	(ม.จ. เพิ่ม 2516: 154)

ในช่วงนี้การใช้คำประพันธ์ชนิดเดียวแต่งวรรณกรรมของพระเกียรติมีอยู่บ้าง ได้แก่โคลงคั้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ซึ่งแต่งด้วยโคลงคั้นบาทถุชฺรและวิวิธมาลี โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ กลอนสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่งด้วยกลอนสุภาพ รัชมังกลาภิเศกคำฉันท์ แต่งด้วยฉันท 6 ชนิดคือวสันตคิลก อินทวิเชียร มาลินี โคก สัทธา สัททวิภิกทิต ภาพ 2 ชนิดคือฉบังและสุรางคฉางค้ ที่แปลกและพบอยู่เรื่องเดียวคือใช้รายล้วน ๆ แต่งได้แก่รายคั้นสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างโคลงคั้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน

จับการยกอสนี	ถิ่นคณะ	ใหม่แฮ
หนแห่งทักษิณทิศ	ทานตั้ง	
เต็มคอคณะพระ	เพรงเพิ่ม	ออกเอย
เต็มคิกคระหลอกทั้งสิ้น	สบเสถียร	
ปรำการรัตนรั้วเริ่ม	รากชุก	รอบนา
เกษทกอเวียนอิกวง	แวกลอม	
ศาลาและกุฎีหอ	แห่งสวค	ปรีตแฮ
หกลีบเอ็ดถวนพร้อม	พรงหลัง	(กรมพระปรมาณูชิตชินอรส 2517: 228)

ตัวอย่างโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จเกลิงอาสน์ไท	พลับพลา
สงฆ์สำพระราช	คณะถวน
แซสวคพระปริตอา	คมเวท แลวแฮ
จบพระสูตรเสด็จลวน	ลาสดีแหล่งสงข
พอพระสุริเยศเสียว	ลับโพยม
เรื่องประทับแสงโคม	แจมจา
การเล่นก็แห่โหม	โครมครึก ครินแธ
ทางประกวดเอาหน้า	เอ็กออลเวง (พระยามหาอำมาตย์ 2516: 67)

ตัวอย่างกลอนสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้าบาททำค่านับอภิวาท	บรมบาทปรมินทร์นรินทร์สุริย์
เสวยสวัสดิศิมบิอันสมบุญ	จอมประยูรอยุธยาเทพธานี
แดพระองค์ทรงเสวยสิริมไห	ตั้งพระทัยจะบำรุงซึ่งกรุงศรี
ให้เย็นใจไพร่ฟ้าประชานี	เป็นสุขีเสด็จชาคนิราสไทย

(กลอนสุภาพสรรเสริญพระเกียรติ 2516: 101)

ตัวอย่างรชมังคลาภิเศกคำฉันท์

เศลาระแนงโรย	รถบกระเรียบทรู
วันเรี่ยคระการคู	จรเดินสควกกาย
ราชบุรีกระจางอร	คนิพรบประไพฉาย
ไฟฟ้าสงวราย	คุจรชันนิก
ชนชั้นลีลาบถ	หยรระเริงจร
แถวถลพิถันคร	คพพลตระเวนราย
เรือนรานและตึกห้าง	สรล้างสลอนหลาย
หลากเวียงเนคียงราย	ถลเรี่ยคเจริถรมย์ (หลวงธรรมาภิมณฑ์ สมุคฝรั่ง: 1: 24-25)

ตัวอย่าง รายคันสร เสด็จพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปางท่านปล้นมาไปรค เพื่อผ่อนโทษทุกขร้าย ย้ายความยากเป็นเย็น
 เกลื่อนความเข็ดเป็นเบา เอาพระองค์ออกหน้า กลาสละละสิ่งสุข
 ทุกขแทนทุกขทั้งหลาย หมายถึงแก้แค้นมาก ยากหายากยังหัก หนัก
 เหาหนักยังสู้ กูเมืองกูบัลพิ หวังบารมีเป็นหลัก

(กรมหลวงพิชิตปรีชากร 2516: 133-4)

ภายหลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรมของพระ
 เกียรติจำนวนมากแต่งด้วยลิลิต พบถึง 7 เรื่องด้วยกันได้แก่ลิลิตสุภาพสกุติพระราชาธิบดี
 ประถมศึกษา ลิลิตตำรับพระบรมราชาภิเษกสัมปะราชมหากิจวิวงศ์ ลิลิตมหามกุฏราช
 คุณานุสรณ์ ลิลิตยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ลิลิตราชาภิเษกสมรสบรม
 ราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
 และลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 เรื่อง ลิลิตทั้ง 7
 เรื่องนี้บางเรื่องส่งสัมผัสระหว่างบทและระหว่างคำประพันธ์แต่ละชนิด เช่น ลิลิตมหามกุฏ
 ราชคุณานุสรณ์ ตอนหนึ่งว่า

มีพ่อพี่ระราชแมน	มหามกุฏ	นือา
คณะฉานาภูมิใจ	ไขน้อย	
อวตารผานไผทลุด	หนุนโลก	รบือเออย
ชีพนิโรชโชติพร้อยพร้อย	พระคุณ	
บุญโคสุกโคส่า	สมชาติ	นื้ออ
อุทิศต่อพอรักถึง	ฟากฟ้า	
รักใคร่ไปเสมอบาท	บิตุเรศ	ลูกเลย
ตลอดชีวิตตั้งหน้า	อนุสรณ์	(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2470: 249)

ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตอนหนึ่งว่า

ไชชานพระประวัติท้าว	ธนบุรี
เริ่มอุบิจินนาท	สุคหาย
รอยแปดสิบแปดปี	นับแต่
วันที่พระองค์ย้าย	สุพรรณภูมิสวรรค

อันพระคุณท่านแพรว	เพรีคือชก
เราสิควรสำนึก	สิ่งนี้
กตัญญูคร่าลิก	บารเมศ พระนอ
ไทยจึงไม่ป่นปี	กลับฟื้นคืนไทย
เกรียงไกรวีรกิจท้าว	อเนกนับ นาหอ
สมเค็จมหาราชรบ	เจ็จจา
อันพระเกียรติศักดิ์ศัพท์	คงจัก
สถิตอยู่คู่ไทยเหล่า	ชั่วฟ้าดินสูญ (พิศาล เสนะเวส 2515: 324)

ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า

. . .ไทยทั้งนัรมเยศ	ราษฎรทั่วเขตเร็งรับ
ชั้นหทัยจอมราช	เจ็คบัวบาทนบเกล้า
พระยศเจ้าแจ่มฟ้า	พระเกียรติก้องเกริกเหล่า
โลกล้วนสศุคิ	
ทรงศรีทรงศักดิ์ก้อง	เกรียงไกร
ทรงอัจริยภาพไพ-	เศษพน
รังสรรค์แผ่นไผ่ไทย	เทียบทิพย์สถานแฮ
นักรบหลากกวีดิน	ชาติดำด้ายอง
โลกซรวงชีรราชเจ้า	จอมสยาม
ไพรัชประเทศขาม	เช็คเกล้า
ทรงฤทธิ์คังฤทธิ์ราม	ปานเปรียบกันแล
ทรงศาสตรทรงศิลป์แผ้ว	ผองพนพรณนา (วิรัตน์ ศรีเมือง 2524: 2-3)

เรื่องที่ไม่ส่งสัมพันธะหว่างบทและไม่ส่งสัมพันธะหว่างคำประพันธ์แต่ละชนิดคือ

ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร ดังตัวอย่างว่า

	โคลงสี่
หม่อมเจ้านักขัตร์ผู้	ปีตรงค
ครันสบถกษโหรจง	จักไว้
นำพระบุตรีตรง	ไปสู่สถานเฮย
คอยเสด็จภูบาลให้	ถูกคองเวลา

เป็นที่น่าสังเกตว่าการแต่งวรรณกรรมของพระเกียรติในระยะแรก ๆ ผู้แต่ง
แต่งเรื่องติดต่อกันไปโดยตลอด แต่ในระยะหลัง ๆ มีการแบ่งเป็นบทเป็นตอนด้วย ใน
ระยะแรกนั้นแม้จะกล่าวเป็นตอนแต่ก็บอกไว้ก่อนและกลมกลืนกันไปกับเนื้อเรื่อง ยวนพ่าย
โคลงสั้นเรียกว่าสุทรสถาน ตัวอย่างเช่น

แดลงปางพระมาครไท	สีกพ	ท่านนา	
แดนคับลหระอุทย	ทง	กว้าง	
แดลงปางเกลื่อนพลรบ	เรื่อง	เดช	
เอามิ่งเมืองไค้งาง	แงบ	ร	
ปางเทนครเรศรือ	ยง	กรุง	
พระนครอโยทธยา	ยิง	ฟ้า	
แดลงปางท่านคองเอา	ร	สราช	
เวณพิภพไฉไล	เศก	ศรี	(ยวนพ่าย 2515: 17)

ลักษณะสังเขปเรื่องแบบสุทรสถานซึ่งกล่าวก่อนเรื่องละเอียดคนพบในวรรณกรรม
สมัยอยุธยาอีกเล่มหนึ่งคือ สมุทรโฆษคำฉันท์ ดังตัวอย่างว่า

จะเล่นจงสุค	ปางพระสมุทร	
ไปวังคชสาร	ปางพระไปนอน	
คในพนานค	พระเอาภูบาล	
ไปสมถิลยา		
แดลงปางพระณจัญ	ท้าวทั้งสิบตน	
ในทองธารา	สำแดงขนู	
แลไค้ชายา	คือสร้อยสุคา	
ลำเภาเขาวมาลัย		
จะเล่นเกลิงปาง	เมื่อพระน่านาง	
ไปเล่นหิมพานค	ปางพระไปตก	
คในกัณคาร	สมุทรเกิดกาล	
ทราภพลัคทั้งสอง		(พระมหาราชครู 2522: 19-20)

แม่แบ่ง เป็นตอน ๆ ก็อยู่ในเนื้อหา คังโคตง เจลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชว่า

พระยศปางให้ชาว	มาดว้าย	
โคเคือกพังพรธราย	มองแนว	
ในกาณจนบุรีหมาย	พนเวศ	
เมืองมิ่งมีช่างแก้ว	หัวโทชมบุญ	
พระยศปางคล้ายคลี	พลแสน	
ราชูรอบเวียงเชียงแหน	ขันเกล้า	
ลาวลาญคาชคินแดน	นอูงนาศ	ไปนา
ไหวหวั้นพระฤทธิเร่า	หัวท้าวทุกกรง	(พระศรีมหาสมุทร 2524: 52)

วรรณกรรมยอพระเกียรติในสมัยหลังถ้ามีการ แบ่ง เป็นบทเป็นตอนจะจงใจแบ่ง
 ให้เห็นชัด เช่น สิลิโคตงเจลิสมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของวิจิตร
 ศรีเมือง แบ่งเป็นตอน ๆ เช่นตอนสกุติพระเกียรติ ตอนพิธิพระบรมราชาภิเษก ตอน
 กำเนิดเสือป่าและลูกเสือ เป็นต้น และยกคำประพันธ์จากพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ มา
 ประกอบชื่อตอนโดยมีความหมายเข้ากันได้เช่น

"เป็นพ่อเมืองเลื่องชื่อลือไกล" *

ตอน สกุติพระเกียรติ

"นานาประเทศล้วนนับถือคนทีรู้หนังสือแต่งได้" **

ตอน ปราชญ์สยามคนที่ 5

"อันผู้ใดทรงธรรมเที่ยงสติชชนยอมอยากเป็นมิตร เป็นหนักหนา" ***

ตอน ทรงทศพิชราชธรรมและบทอวสาน

* จากพระร่วงคำกลอน

** จากพระนลคำหลวง

*** จากบทละครเรื่องเสาวสตรี

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ของสมโรจน์ สวัสดิกุล ฯ แบ่งเป็นบท ๆ เช่น บทที่ 1 กถาบุชา:บทพระนิพนธ์ บทที่ 2 อาศิรบท: ถวายสดุดีพระบูรพมหากษัตริย์ไทย บทที่ 3 ปฐมบท:พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ บทที่ 4 หุคียบท:พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ครั้งนี้เป็นต้น และแยกใช้คำประพันธ์ในแต่ละบทเป็นชนิด ๆ ไป เช่นบทที่ 1 ใช้โคลงคั่น บทที่ 2 ใช้ลิลิตสุภาพ บทที่ 4 ใช้กาพย์ บทที่ 6 ใช้กลอนหก บทที่ 7 ใช้ฉันทน์ เป็นต้น ลักษณะคล้ายกับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในพระราชนิพนธ์ พระนลคำหลวง

คำฉันทน์ลักษณะในวรรณกรรมของพระเกียรติก็มีวิวัฒนาการ โคลงคั่นสมัยแรก ๆ มีคำเพิ่มมาในบาทสุดท้ายได้ ลักษณะเช่นนี้พบในยวนพ่ายและหลังสุดพบในโคลงคั่นเรื่องปฏิสังขรวัดพระเชตุพน หลังจากนั้นไม่ว่าจะเป็นโคลงคั่นธรรมดา โคลงคั่นวิหิมาลี หรือโคลงคั่นบาทกฤษณร ล้วนถือฉันทน์ลักษณะของโคลงคั่นอย่างเคร่งครัดคือบาทสุดท้ายมี 7 คำ หรือพิจารณาอีกแง่หนึ่งคือถ้าถือว่าโคลงคั่นที่มีคำเพิ่มมานั้นเป็นแบบโคลงคั่นมหาวิหิมาลีหรือโคลงคั่นมหาบาทกฤษณร* แสดงว่าโคลงคั่นแบบนี้กริ๊งหลังไม่รู้จักหรือไม่ได้นำมาใช้ จึงไม่พบในวรรณกรรมของพระเกียรติสมัยหลัง

วิวัฒนาการอีกอย่างหนึ่งของฉันทน์ลักษณะคือวรรณกรรมของพระเกียรติสมัยแรก ๆ ถือเสียงของคำเป็นสำคัญกว่ารูปเขียน ดังนั้นเราจะพบว่าวรรณกรรมของพระเกียรติระยะแรก ๆ ดูเหมือนไม่เคร่งครัดฉันทน์ลักษณะ แต่ที่จริงผู้แต่งถือเสียงเป็นสำคัญ เช่นในโคลงมีการใช้ ซึ่ง เป็นเสียงอ่า อัน อม แล้วแต่คำ แทนในตำแหน่งวรรคยุคใดเอก มีตัวอย่างดังนี้

* เทียบ โคลงมหาวิหิมาลีคือโคลงวิหิมาลีที่บาทสุดท้ายมีคำซึ่งไม่ใช่คำสร้อยเพิ่มมา 2 คำ

เชื่องโทร เหน้มน้มน	มุนีวงศ์	
สยศาสตราคมยล	ลงลวน	
สยศิลป์สำแดงทรง	ทายาท	ใส่แสด
สยสิพาคมถวน	ถี้แถลง	(ยวนพ่าย 2515: 13)

ศุภศิครี เนตร เรือง	เรื่องฤทธิ์	
พรหเมศแมนสรวงสิทธิ์	สี่เกลลา	
เชิญพระบันทมนิทร	เหนือนาค	
มาสำรายทุกขเว้า	รุ่งฟ้าคินขจร	(พระศรีมหาโสด 2524: 54)

ขอพร เทวราชไท	เทวกรรม	
นำเศวตฤกษ์จรล	สู่ไท	
ไทครบทศสาร สรรค	มาสู่ พระนา	
เป็นข้านินาคไท	ชั้นทาวชมเชชม	(นายสวน 2469: 20)

ปางปิ่นนายกย้าย	พลหาญ	
เสด็จจำเนินไปผลาญ	ละแวกเว	
ชาวกัมพูชบอซาร	ทนเคช	
เพื่อพระเป็นเอกเอ	กัศวาส์เฉลิมกรุง	(พระข่านโหวหาร 2470: 4)

แผ่นดินเพียงแผ่นฟ้า	มาปอง	เป็นแสด
เกศบอเงินบอทอง	บอแถว	
สมบูรณสมบัติทอง	นับโกฏ	
เป็นมโหฬารแล้ว	เลิศควยบารมี	(พระยาไชยวิชิท 2518: 20)

หลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา การใช้แทนเอกในโคลงไม่ปรากฏ คงเหลืออยู่แต่ที่ใช้คำตายแทน นอกจากนี้พบว่ามีการใช้เอกโทหรือแยงคำให้มีวรรณยุกต์เอก

ส่วนฉันทันในระยะแรก ๆ จือเสียงอ่านเป็นสำคัญเช่นกัน ดังนั้นถ้าพิจารณาแต่รูปเขียนจะเห็นว่ามีการหลุดลาคเคลื่อนไปจากคณะของฉันทันเช่นวสันตถึงฉันทันในเฉลิม

พระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า

○ พระเกียรติเบียดบอบบรา ไชยหัวทิศาศาล เบื้องบนถึงจันทิพพาน
พรหมเสวยซึ่งเมืองแมน ○ เบื้องใต้ก็เต็มรอรชรา คลจนพิภพแดน
กาลาคมิทรสุตยิบแสน สิ้นมนโยชนโดยหมาย ○ ครอบครองประชา
ชนนิกร นรทเวะเหลือหลาย ช่างมาพลาผลคือสาย ชลทินทรหนักหนา
(พระมหाराชครู สมุทไทยคำ เสนรงค: คน)

การใช้คำเป็นแบบเดียวกับฉันทที่แต่งในสมัยใกล้เคียงกันคือสมุทรโฆษคำฉันท์
และอนิรุทธคำฉันท์ กังวลสันตคิลิกในสมุทรโฆษคำฉันท์ตอนต้นว่า

ที่ครวญแก่เจ้าคังถาจะจง	นิราสูแก่กึ่ง เกศา
สนิทเสนหจริงจิตรบคลา	ไซวาพิจะพรางอำ
เพราะราชการพระคชกรร-	มริคทาวทั้งหลายท่า
ไซเห็นแก่เล่นและพิจะนำ	พลไปในไพร สมถ
อย่าแมกระสันนิมิตโค	กแกพิและทุกชทน
เชิญแมเสวยสุขในมน	ทิวแกวอย่าไซกา (พระมหाराชครู 2522: 37)

วสันตคิลิกในอนิรุทธคำฉันท์ตอนหนึ่งว่า

กัมเกล้าก็ทูลทุกชทุกชา	ครุความอันแค้นเคือง
ใจรักบัวราสนฤบตีเปลือง	จิตชชาทราทวา
น้ำหนาสรสรก็คือชลพร	ษแลพาษประชารา
อำพอมุจำทุกชทุกชา	ครุ เคื่อคฤคับคง
แต่ก่อนบเคยนฤบตีจาก	จิตคเทาฐลียง
ฎาพอบเออฤทยทรง	ทุกชชากำศรวุศัลย์ (ศรีปราชญ์ 2523: 16)

สมัยรัตนโกสินทร์ ประมาณรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
กำหนดรูปเขียนตรงตามฉันทลักษณะมากขึ้น ที่ถือตามเสียงอ่านเป็นส่วนน้อย เช่น
อินทรวิเชียรฉันท์ในรัชมังคลาภิเศกคำฉันท์ตอนหนึ่งว่า

นางแย้มประยงค์โย	ทะกาแก้วพิณการ	
เกษกรรณิกามาลัย	มะลุหลี่ละเวงคนช	
พุกตานกระคังงา	มลิลาสลัปน	
รศรนระรวยหน	พุทธชาติโอชา	
ชงโคยี่เซ่งเซิม	มลิซอนและพุกลา	
ยี่สุนกุลลาบรา	ตริยเรฎุกัจจร	(หลวงธรรมาภิรมย์ สมุคฝรั่ง: 3:32)

ในสมัยปัจจุบันนี้แต่งวรรณกรรมของพระเกียรติดีรูปเขียนอย่างแท้จริงเมื่อ
กำหนดครุฑหู เช่นอินทวิเชียรฉันทว่า

ปกรัฐและป้องราชฎ	สุชะพันจะชานไซ	
พรำพรรณาไป	กิมลันสมุคเขียน	
ทรงรูปนางวงศ์	จกริราชและทรงเพียร	
กอปกรุงเจริญเวียน	ประลุศัศวรราชสอง	
จักรีละองคสิบ	ปุระควยชปรองคอง	
ทุกองคปรคองคอง	พสุธาสถาพร	(สมโรจน์ สวัสดิกุล ๖ 2524:60)

การส่งสัมผัสก็มีการเปลี่ยนแปลง วรรณกรรมของพระเกียรติสมัยแรก ๆ
โดยเฉพาะโคลงไม่นิยมส่งสัมผัสระหว่างบท ยกเว้นฉันทลักษณ์บังคับ เช่นโคลงคันทวิวิธมาลี
และบาทกฤษร แต่หลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมานิยม
ร้อยโคลง ส่วนคำประพันธ์มากกว่า 1 ชนิดนั้นพบว่าการส่งสัมผัสกันระหว่างคำประพันธ์
แต่ละชนิดมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือในลิลิตตะเลงพ่าย ต่อ
จากนั้นมีเรื่องส่งสัมผัสระหว่างคำประพันธ์แต่ละชนิดบ้างและไม่ส่งสัมผัสบ้าง จนมาถึง
หลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัววรรณกรรมของพระเกียรตินิยมร้อย
โคลงและส่งสัมผัสระหว่างคำประพันธ์แต่ละชนิดโดยทั่วกัน

วรรณกรรมของพระเกียรติมีวิวัฒนาการทางด้านคำประพันธ์กล่าวคือในระยะแรก
วรรณกรรมของพระเกียรตินิยมแต่งด้วยโคลง นับแต่เรื่องแรกคือยวนพ่าย ต่อมาคือโคลง

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี
โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โคลงปราบคาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โคลงคั่นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย มีฉันท์เพียงเรื่องเดียวในระยะนี้คือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระ
เจ้าปราสาททอง ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีวรรณกรรมยอพระเกียรติที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดอื่น เช่น

กลอนสุภาพ กลอนเพลงยาว และเริ่มนำคำประพันธ์มากกว่า 1 ชนิดมาแต่งรวมกัน เช่น

โคลงกับกลอน ดังเรื่องยอพระเกียรติสามรัชกาล ราชกับโคลงสลับกันดังเรื่องลิลิต
ตะเลงพ่าย ลิลิตและคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ลิลิตสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำประพันธ์ประ-

เภทฉันท์และกาพย์ห่อโคลงคั่นฉันท์และกาพย์ห่อโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนการแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติด้วยคำประพันธ์ชนิด

เดียวก็พบอยู่เป็นระยะ ๆ มีโคลงสุภาพ โคลงคั่น กลอน ฉันท์ มีเรื่องเดียวเท่านั้นที่

แต่งเป็นรายคั่นล้วน ๆ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาจนถึง

ปัจจุบันคำประพันธ์ที่นิยมแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติมากที่สุดคือลิลิต และมีการนำคำ

ประพันธ์หลายชนิดอย่าง ที่ น.ม.ส. เรียกว่า "กวีวิจนะ" มาแต่งในเรื่องเดียวกันด้วย

ส่วนฉันท์ปัจจุบันไม่นิยมนำมาแต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติเรื่องยาว นิยมแต่งฉันท์เป็นบท

อาศิรวาทสั้น ๆ เท่านั้น

เนื้อหา

ในระยะแรกเนื้อหาของวรรณกรรมยอพระเกียรติมุ่งกล่าวถึง เหตุแห่งพระเกียรติ

คุณซึ่งอาจเน้นคำใดคำหนึ่งเป็นพิเศษเช่นยวนพ่าย เน้นเรื่องการสงครามกับพระเจ้า

ติโลกราช เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เน้นเรื่องการลอบสังหาร

โคลงปราบคาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใจความสำคัญเป็นเรื่อง พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ลิลิตตะเลงพ่าย แสดงพระเกียรติคุณในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทางด้านการสงครามที่ทรงมีชัยแก่พม่า โคลงคั่นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน เป็นเรื่องแสดงพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านการศาสนา ลิลิตสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชเป็นต้น หรือถ้าไม่ได้เน้นพระเกียรติคุณด้านใดเป็นพิเศษ วรรณกรรม ของพระเกียรติในระยะแรกก็จะกล่าวถึงพระเกียรติคุณหลายด้านรวมกัน เช่น โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น มาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาของวรรณกรรมของพระเกียรติเกิดขึ้นอีกแบบหนึ่งคือเป็นทำนองพระราชประวัติขนาดยาว ไม่ได้กล่าวถึงเฉพาะพระเกียรติคุณหรือพระราชกรณียกิจอย่างแต่ก่อน เช่น มหามกุฏราชคุณานุสรณ์ ลิลิตยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล เย็นศิระเพราะพระบริบาล เป็นต้น

วรรณกรรมของพระเกียรติสมัยแรก ๆ ผู้แต่งกล่าวถึงตนเองแต่เพียงว่าเป็นผู้แสดงพระเกียรติคุณให้ปรากฏด้วยเหตุจงรักภักดี แสดงความกตัญญู ถึงสมัยธนบุรีผู้แต่งเริ่มให้รายละเอียดในการแต่งมากขึ้นโดยบอกชื่อผู้แต่ง วันเดือนปีที่แต่ง นอกเหนือไปจากบอกจุดประสงค์ในการแต่งตามปกติแล้ว ดังนายสวนกล่าวไว้ว่า

นายสวนมหาคเล็กเจ้า	จอมกษัตริย์	
แลลงเรื่องราชศรีสวัสดิ์	การาบเกล้า	
ถวายต่างบุษปรัตน์	มาลัยมาศ	
ภูมวาร เดือนเก้า	สิบชั้นเถาะตรี	(นายสวน 2463: 1)

คดีนี้เป็นที่นิยมเรื่อยมาในสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
 ประมานูชิตชิโนรสทรงระบุไว้ในโคลงคั่นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนว่า

พันสองร้อยเจ็ดสิบ	ศักราช จุลนา
มเส็งสี่พันชุกรมาศ	เมื่อนั้น
ทวาทศพุทธศักราช	สุกรปักข แลฤา
วังวัชร์ลักษณะโคลงคั่น	คิกแล้วเสร็จแสดง (กรมพระประมานูชิตชิโนรส 2517:296)

พระองค์เจ้าคัคฆางคยุดทรงกล่าวไว้ในลิลิตสรรเสริญพระเกียรติว่า

พิสาขสองคำขึ้น	จันทวาร
พุทธศาสนะกาล	ลวงแล้ว
สองพันสี่ร้อยชาน	เศษสิบ เกาเอย
เสร็จเรื่องโสกันต์แล้ว	มองน้ำใจเกษม (พระองค์เจ้าคัคฆางคยุด 2516: 62)

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์ไว้ในลิลิตตำรับพระบรมราชาภิเษกว่า

เริ่มสารโคลงลิลิตนี้	ชีวิน ทระวารเอย
พุทธะศกสองพันกษิณ	สี่ร้อย
เศษหกสิบแปดสุทิน	สิบแปด กุมภีรา
ฉลุสี่ปะศกษะมอย	มุ่งแล้วทันถวาย (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2472:295)

เกื้อ นครกล่าวไว้ในเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติว่า

ณ ที่ 9 มิถุนายนมาศ	ปีพุทธศกสองห้าหนึ่งสี่
ซึ่งทางรัฐจักรพระราชพิธี	รัชกาลภิเษกศรีพระทรงภพ
ไต่พากเพียรเขียนกลอนอักษรสมัย	จน 5 ปีล่วงไปจึงโคจรจบ
ถึงยากจนเข็ญใจใครเคารพ	ขออนอบนอมประณตถวายบทวี (เกื้อ นคร 2517:458)

วิจิตร ศรีเมืองกล่าวไว้ในลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าว่า

เสร็จสารลิลิตชรวง	สรรเสริญ
หนึ่งตุลาจำเวียง	รสถอย
เฉลิมพระยศยอเยิน	ชาติยศ สยามเฮย
พุทธศกสองพันสี่ร้อย	เศษหาสองสาม (วิจิตร ศรีเมือง 2524: 29)

บางครั้งผู้แต่งบอกรายละเอียดถึงข้อมูลที่ใช้ในการแต่งด้วยเช่น

หลักฐานต้นฉบับข้าง พันจีน- นูมาศ เรย
 บางก๊กลาวพัลวัน ยากคน
 บางทีก็ขัดกัน กับเรื่อง
 "ไทยรบพม่า" ต้น ฉบับข้างกรมพระยา ฯ (พิศาล เสนะเวส 2515: 325)

บางเรื่องผู้แต่งบอกรายละเอียดมากถึงกับระบุจุดประสงค์อื่นที่มีใช้ความจริงรัก
 ภักดีเพียงอย่างเดียว เช่นนายมีแต่งกลอนสรรเสริญพระเกียรติเพื่อแสดงฝีมือแล้วจะขอ
 ย้ายไปรับราชการฝ่ายอาลักษณ์ ดังเขียนไว้ท้ายเรื่องว่า

ขอคุณพระไตรรัตน์เป็นจักรแก้ว มาปักแฉ่วกันภัยในเกศ ให้พระจอมโลกา
 หรงปราณี พอพนที่ช่างเขียนเปลี่ยนวิชา ขอฉลองพระคุณไปในอาลักษณ์
 ควญจิตกรกิจงสมปรารถนา ควรมิควรโปรดทรงพระเมตตา ชีวิตไว้ไต่ฝ่า
 รฐีเอย ฯ (นายมี 2474: 41)

คุณพุ่มกล่าววาทะแต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติเพื่อยังชีพภัยดังนี้

ดวงแผ่นดินเป็นเกษจอมมงกุฎ กลับจรนุกเกินริบที่ฉิบหาย เหลือแต่กลอนกับ
 ชีวิตอยู่ติดกาย จึงพากเพียรเขียนถวายชายปัญญา คนที่ผู้พระเคชเกษ
 กระทบอม เขาก็ยอมนับถือมีข้อหา เอาอ่านเอนเชิญชุนบุชา เกี่ยวนี้
 มาขอลอกฉันทออกเต็ม (คุณพุ่ม 2464: 37)

ในสมัยปัจจุบันวรรณกรรมของพระเกียรติมีกแต่งตามวาระเช่น เฉลิมพระชนม-
 พรรษา รัชกาลิเชก หรือแต่งประกวดชิงรางวัล รายละเอียดเหล่านี้ผู้แต่งระบุไว้ใน
 งานของตนด้วย ตัวอย่างเช่น

ปางน้องศพระนรบดี	สืบจักรจักริ
กีดวนยี่สิบหาพรรษา	
รัชกาลิเชกสมญา	นิวัติเวียนมา
บรรจบครบเกษทกาลปี	
ทวยราษฎรรัฐบาลเปรมปรี	กอบประราชพิธี
น้อมเกล้าทูลถวายสักการ	
เฉลิมพระเกียรติสมการ	ตามแบบเบาราม
เพื่อแสดงจงรักภักดี	(วงษ์ เขาวนกะวี 2514: 29)

วาระครบศตวรรษ สมภพกษัตริย์เกียรติกว้าง
ลิลิตเลงสิบส้าง สลิกนอมอนุสรณ์ (พะเยาว์ ศรีหงส์ 2524: 32)

เนื่องในวโรกาสเกียรติไกร อภิลักขิตสมัย
พระบาทสมเด็จพระภูมิพล
เดสิงราชย์เลอไทยภูวคล พลีพระกายพระกมล
มุงมั่นสรรคพลสุขสานต
การบสามสิบหกพรรษกาล พระจอมจักรพาด
มิเคยพักนอนหทัยกาย (สมโรจน์ สวัสดิฤต ๗ 2524: 67)

เฉลิมพระชนม์มครอบท่า สิบพรรษา - ษานอ
ราษฎรรัฐจักคดองมหันต มุงให้
กตเวทิตากตัญญู- ญูตาตอ
มหาราชญูมิพลให้ สติคเยอพระยศสยาย (สุกร บลชีวิน 2528: 115)

นอกจากนี้วรรณกรรมของพระเกียรติในสมัยแรก ๆ กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยไม่ระบุวันเดือนปี เช่นการรบระหว่างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับพระเจ้าติโลกราช ในเรื่องยวนพ่าย เรื่องมิ่งนันทมิตรมาสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในโคลงเฉลิมพระเกียรติที่พระศรีมโหสถแต่ง เรื่องสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี เป็นต้น ถ้าผู้อ่านต้องการทราบปีที่เกิดเหตุการณ์เหล่านั้นต้องอาศัยพงศาวดารเทียบ เรื่องศักราชที่เกิดเหตุการณ์นั้นผู้แต่งเริ่มให้รายละเอียดในสมัยรัตนโกสินทร์ พระชานีโวหารกล่าวถึงเจ้าพระยาจักรีกลับมาปราบจลาจลว่า

เดสิงศกศักราชขึ้น ชลาจัต วาแธ
กาลปักษิจิตรนักชัต คำเกา
วันเสาร์ศิริสวัสดิ์ วรรณารถ
ทวนทับกลบคินเชา เขตระแควนชนสถาน (พระชานีโวหาร 2470: 9)

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสวรรคตว่า

ถวัลยราชตราบาร่างราช	สมบัติ	
อัฐวิสตีสังวัจจร	ทวนแท	
เนาวะมาสเศฐิส	กาลปักข์	นาพอ
ลับปะเอกศกแล	ดวงไทปฐุมวงษ	(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ๒๕๑๑: ๘)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ถึงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินยังวัดพระเชตุพนวิไลวงศ์

ปางพุทธศาสนจักรกลัน	สองสหัส	แลเฮย
ไทรสตาชฤกคอง	ชวบแคลว	
เจ็คสิบสี่เศษพรุช	พาระ	เสารฎา
อาศยุชลุแลวแล	ลวงกาล	
กฤษถิอัมระไล	สสะวิส	सानา
นิกษัตริตรีนิศกชาน	ชชนัน	
สมเด็จพระจอกิศวร กษัตริย์	สุริยยอก	สยามเอย
เสวยพิภพเพียงชั้น	ณะกาม	
เสด็จยาทรพยุหยาทยอก	ทานกริน	ถวายแฮ
แห่งพระเชตุพนาราม	วิคไท . . .	(กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ๒๕๑๗: ๒๒๖)

หม่อมเจ้าสุวรรณหรงกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสอบความรู้พระภิกษุว่า

ศุกระวาร สองคำขึ้น	เดือนสาม	
กฤษสิปตศกยาม	โชคไค	
มีราชวโรงการตาม	คำริท	ไว้เฮย
พระธุธิการค่านับไท	รับเบองบรรหาร	(ม.จ. สุวรรณ ๒๕๑๖: ๔)

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงกล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งเกิดสุริยุปราคาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

คลปิมโรงมัทศจรัย	ศกสองพันสี่ร้อย
สิบเอ็จครวทาวชมอย	เหมาะะกมล
ยลสุริยุปราคา	สรรพะคราชคราเมื่อน
สยามะจักรมลกลิช	โชคเห็น
เป็นอฏฐุรัสุมะคิตี	อามาวะสีตกตอง
สิงหมาสแมนจอง	จวบวัน (กรมพระนราธิปประพันทพงศ 2470: 224)

ในสมัยปัจจุบันผู้แต่งกล่าวถึงศักราชไว้โดยละเอียดเกือบทุกตอน เช่น
ลิตีกราชภิเชกสมรส บรมราชาภิเชกและเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ ระยะเวลาและ
 วันเดือนปีที่เกิดเหตุการณ์ไว้โดยตลอด ทั้งตอนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
 สวรรคตว่า-

อาทิตยที่แกมิงญา	ปวงประชาจำน	พุทธศักราชนั้นสองสี่แปดเก้า
เขาเชิญพระบรมศพ	เข้าโกศครบเครื่องสูง	จรวงควสุคนธา แล้ว
เชิญมาประดิษฐาน		(จิรภา ออนเรื่อง 2514: 7)

ตอนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงหมั้นว่า

สิบเก้ากรกฎนั้น	จัดงาน
ยังที่ทรงโลซานน	นั้นแล้ว
ปีสองสี่เก้าสองชาน	สองสู พิช็เอย
เหมือนประกาศนางแก้ว	แมนแหราชินี (จิรภา ออนเรื่อง 2514: 9)

เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ระบุ
 วันเดือนปีที่เกิดเหตุการณ์ด้วย เช่นตอนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสหรัฐ
 อเมริกา

วันที่ 6 กรกฎาคมมาตก	ปีพุทธศก 03 คามสักขี
องคราชาไทยชาติบาทบคิ	โคเสด็จ ณ ที่งานเลี้ยงรับ
ถวายพระกระยาหารค่างานนี้	จัดพิธิสีแสงแต่งประดับ
ไพระยาแขวนยอยห้อยระยิบ	ควาววับแวววามเมื่อยามพิศ (เกอ นคร 2517: 239)

ก่อนพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา สมอควยพระราชบิดา

<p>ในวันที่ 27 เดือนสิงหา 29 เดือนเคียวกันอันบคิ ตั้งแตครั้ง เกากอนอกคักกาล บักคนปัจจุบันนั้นโคพา คือพระราชพิธีทรงบำเพ็ญ- เนื่องในมงคลกิติถุภร ทรงมีพระชนมายุบรรลุนง ซึ่งพระราชพิธีได้มีมา</p>	<p>2508 ถึงวันที่- ทรงรื้อฟื้นประเพณีเคยมีมา รุ่นชาวไทยโบราณนานักหนา กันหลงลืมร่างราไมอวรวณ พระราชกุศลเป็นอนุสรณ สถาพรเพิ่มพูนพระบุญญา เสมอควยพระบิตูรงคองคณาธา เป็นเวลา 3 วันอันกลาวไว้</p>
--	--

(เกอ นคร 2517: 420)

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กล่าวถึงเวลา
ที่เกิดเหตุการณ์ อย่างละเอียดทุกตอน เช่นตอนราชาภิเษกสมรสว่า

<p>ในคดียี่สิบแปดแล้ ศกเกาสิบสาม สยามเริงวันขึ้น เสด็จเขาราชพิธี</p>	<p>เมษะมาสเสศแท้ นั้นนอ พระผ่านภพระคู้หมั้น</p>	<p>(สมโรจน สวัสดิทกุล ๗ 2524: 13-14)</p>
--	---	--

ตอนประสูติพระราชธิดาพระองค์แรกว่า

<p>สองสี่เกาสี พังข้าวชุ่มชื้น ประสูติสุไทย</p>	<p>ห้าเมษคิตี เริงวันหลายหลาม</p>	<p>ไทยทั่วเขตคาม พระธิดางาม (สมโรจน สวัสดิทกุล ๗ 2524: 23)</p>
---	---------------------------------------	--

เรื่องเขียนศิระเพรา พระบริบาลกล่าวถึงวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชสมภพว่า

<p>ชัยชัยทิวสุทชฎกษีห้อม เบญจมทินัน- สองสี่เจ็คสุณัน- สมมติเทวราชราง</p>	<p>โลกทรู- ษาแฮ วมาสออง คิสุชศก สุหลาลาสรวง</p>	<p>(สุทร ผลิตชิน 2528: 1)</p>
--	---	-------------------------------

ในระยะแรกเนื้อหาของวรรณกรรมของพระเกียรติเรื่องหนึ่ง ๆ เป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ไม่ยกพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นมาเทียบเท่า มีแต่พวกพ้องถึงบ้าง ในฐานะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ที่ผู้แต่งสรรเสริญ ดังโคลงยวนพ่ายเอ่ยถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ในฐานะเป็นพระราชาบิดาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้ว่า

แกลงปางปิ่นภบาล	บิคุราช	
ยงยโยโสทรคLOY	คสิพล	(ยวนพ่าย 2515: 17)

.....

ปางเทนครเรศร้อ	ยงกรุง	
พระนครอโยทธยา	ยิงฟ้า	
แกลงปางทานมคังเอา	รสรราช	
เวณพิภพไฉไล	เศกศรี	
แกลงปางนฤนารณไให้	สวรรคค	
ยงมิ่งเมืองบนนี้	ยศเยา . . .	(ยวนพ่าย 2515: 17-18)

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า

แกลงปางชิราชไให้	พระเจ้าหลวง	
นายพิภพไตรทวง	มุงฟ้า	
นฤพานเสริจสุสรวง	สวรรคโลกย์	แล้วแฮ
สำพระวงษเจ้าหล้า	หลิ่งนำชลไนย	(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ 2511: 3)

การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์หลายพระองค์รวมกันในวรรณกรรมของพระเกียรติเรื่องเดียวเริ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่พระยาไวยวิถีแต่งเรื่อง ยอพระเกียรติสามรัชกาล กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นความสัมพันธ์ทั้งสามพระองค์ พระยาไวยวิถีเริ่มสนมยอพระเกียรติว่า

บึงคัมภรุมบาทไท	ทั้งสาม	
สี่พระวงษทรงนาม	ยอคลา	
เสวยราชสมบัติตาม	ลำดับ	
สามแผ่นดินเจ้าหล้า	เลิศล้ำกรุงศรี	(พระยาไชยวิชิต 2518: 1)

พระยาไชยวิชิตขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์สามพระองค์รวมกันไป ไม่ระบุ
ว่าพระองค์ใดเป็นผู้ทรงกระทำพระราชกรณียกิจนั้น ๆ ผู้อ่านต้องแยกเอง เช่นกล่าวว่า
องเชียงสือมาพึ่งพระมหากษัตริย์ไทยเพราะชวนเกิดศึกภายในดังนี้

บางชวนเป็นศึกสู้	กันเอง	
องไทเกรินตรีเกรง	ปิ่นเผ่า	
เชียงสือพรากรมืองเพรง	ทูลบาท	พระนา
เพราะเคชพระปกเกล้า	กลับโคเมืองคืน	(พระยาไชยวิชิต 2518: 16)

ผู้อ่านต้องรู้เองว่าพระมหากษัตริย์ไทยที่ผู้แต่งอ้างถึงในตอนนี้เป็นพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

บางครั้งผู้แต่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ทั้งสามพระองค์ในขณะเดียวกัน เช่น

บุญองค์ศรีราชเสียง	โลกา	
คือคูนบูรพเทพา	ผ่านเกล้า	
อกราษฎรประชา	ชมชื่น	
เย็นทั่วศกเส็นเผ่า	ภพพันภูลเกษม	(พระยาไชยวิชิต 2518: 1)

ในระยะใกล้เคียงกันนี้มีวรรณกรรมขอพระเกียรติอีกเรื่องหนึ่งซึ่งสรรเสริญพระ
มหากษัตริย์มากกว่า 1 พระองค์ได้แก่เพลงยาวของคุ่มพุ่ม แต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คุ่มพุ่มสรรเสริญพระมหากษัตริย์ 2 พระองค์คือพระบาทสมเด็จพระ
เดจพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ต่างกับพระยา
ไชยวิชิตคือคุ่มพุ่มแยกกล่าวถึงพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เป็นตอน ๆ ระบุไว้ชัดเจนว่า
พระราชกรณียกิจใดเป็นของพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ตัวอย่างเช่น

ข้าพเจ้าเล่าเป็นข้าเฝ้าพระบาท ธรรมีราชบพิตร อัคร คือพระ
 หนึ่ง เสด็จกระษัตริย์ฉัตรนคร ไบรบิครฤกษ์ทั้งแผ่นดิน ทรงเลี้ยงเรา
 เขาระยะที่พระแสง ทองจักษแจจกพระเคษเทวศถวิล เอกกตัญญู
 ัญญาหาแผ่นดิน ช่วยเพิ่มภักโใจพระบารมี . . .

เราอาไศรยในแผ่นดินนรินทร์ฤทธิ ประกอบกิจการรักอักษร ผลิต
 เฉลิมเสริมพระยศจกระยะ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดิน เป็น
 ยอดอย่างปางกระษัตริย์ฉัตร เฉลิม บำเพ็ญเพิ่มบารมีทวีฤทธิ บำรุงใจ
 ไพโรฟ้าไมราคิน คือศักดิ์สิ้นความเมืองไม่เยื้องยัก (คุณพุ่ม 2464: 20-24)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมากล่าวถึงพระมหากษัตริย์
 ทนทายรัชกาลท่านองแสดงพระเกียรติคุณสืบต่อมาไม่ขาดสาย ต่อจากนั้นจึงกล่าวสรรเสริญ
 พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งโดยละเอียด เช่น รัชสมัยมงคลิโลกาฉัตรอันหนึ่ง เป็นเรื่องสดุดี
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กล่าวถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน 4
 พระองค์ด้วย ดังกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า

บางเสด็จจะวะถารลงมา	ยังกรุงทวารว
วดีประคิษฐ์ค่ากถ	
เพื่อพระกรณาชุมชน	คืบกำเควกล
ควยพระอ่านาจอภินิหาร	
เปลืองรอนอ่อนศุขสำราญ	หวังพระบนิทาน
อุทิศเมตตาแผผล	
ควยพระอ่านุภาพเคชพล	บริตเกริกมหิศล
เผด็จอรินรอนเชิญ	(หลวงธรรมมาภิรมณ์ สมนุคยรัง 1: 13)

กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

ทรงพระชานาฐใน	ประลาศกาษา
เงินแจง ๗ นานา	นุประเทศระเบียบการ
ภายนอกพระอาณา	จักรแผ้วพิสุทธิสาร
หัวไททรราชาล	อภิมยปรีดี
บราโมทยสนองรา	ขลิมพิศไมตรี
โดยลงวามิภักดี	๗แห่งงบาทบรมันต์ (หลวงธรรมมาภิรมณ์ สมนุคยรัง 1: 62)

ลิลิตท้าวพระบรมราชาภิเษกสัมปตมะราชมหাজักรวิวงศ์เป็นเรื่องราวสรรเสริญพระ
บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตอนต้นได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ 6 พระองค์ก่อน
ดังนี้

บุญเดินไทโคพึ่ง	จักริพงศ์
ท่านุกทุกองคมะจง	เจคนเกอ
พระพุทธรูปยอกฟ้าทรง	นิมิตมิ่ง เมืองเอย
ปราบพมालาดทริเวอ	ราชะพันธ์นิลยาม
ข้ามเซคมะลาว, แหกคุ่ม	โขงมะลา ยูแล
ขยายยาอานัมมะหา	เทศะนอม
นิติศาสตร์พุทธศาสนา	ฉนวนอมยอก พะยุงเอย
อเนกะเทศเกรงเคชทอม	เคชไทไหลวัลย
ทรงธรรมพุทธะเสศหลา	ลีอนาม
เป็นปิ่นกะวินทรสยาม	ยอคร
วิประกิจพิทยายาม	นันทเพอง พุแค
คันทีโสทธิเคชโปรคก	เกียรจักวกราวเกษม
เหมไทรญกลั่นควย	เคชชะ
ฉวนพายพิริยะพระ	นังเกล้า
บุษยะนิธิกิจสวรรคนะวะ	กรรมเพอม กระพือเอย
วังวัคเจจกริสพะเนา	มะบุษยะนอมฉนวนสงฆ
ปรเมนทรมงกฎเจ้า	จักริข
เชคชาติราชะเสวีศวร	เริ่มเกล้า
เปิดคำเชื่อมพามิชย์	อเนกะชาติ ฉลวยแฮ
เรียระมะหารราชแก้ว	กษัตริสร้างศึกษา
ปิยะมะหาราชเจ้า	จุละจอม เกลาเอย
เจริญบาทระนกะนาถนอม	ชาติชิน
บ้านเมืองรุ่งเรืองหอม	เกียรติศักดิ์ สยามแฮ
ยิ่งกษัตริทุกรชัยพัน	ฉากหลานุสามะริย
ศรีวังสมงกฎเกล้า	เกรียงวิชา
ไผ่ฉีกพะละศึกษา	ใส่คำว
ยอคยั้งมะหากา	บุญญะราช สยามเอย
เริ่มลิตหรือศวร่นาว	พะเวอชอชวงสมัย

ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กล่าวถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน ๆ ดังนี้

องค์พระพุทธรูปทองคำ	ปฐมวงศ์
ทรงพระเศวตอชงศ	สุกกลา
ปราบพม่า เขมร ลาว ลง	นบ นอบ
ขยายเขตไทยสู่ทหฺลา	จับสินมลายู
อันพระพุทธรูปเสกหล้า	ลือนาม
เป็นปิ่นกวีสยาม	ยอดศรี
ศิลปินวิทยายาม	นินเพื่อ่ง ฟูเสย
พระโบรคเลี้ยงชนผู้	เสียดวยกลองกานท์
ราชะอันสืบคำ	ถักมา
นามนึ่งเกล้ามหา	กษัตริย์เจ้า
บำรุงวิคศาสตร์นา	เรื่องรุ่ง
รับพิสมัยเทศเขา	คิดคำกับ ชา
รัชะสมัยพระเจ้า	จอมปราบ
ที่สจ่อมเกล้ามาน	มันแท้
เบิกบานพระทวาร	รับพวง ฝรั่งเสย
ทรงปกป้องไทยแล	รอกพนชาเขา
ปียมหาราชเจ้า	จอมกษัตริย์
ทรงสืบพระชนกชิต	ถักวน
ชเปลี่ยนระบบจัด	เมืองใหม่
ตามแบบอย่างฝรั่งล้วน	ราษฎร ชร องสารุการ . . .
ศึกษาภาคบังคับได้	มีมา
สมัยแผนดินมหา	ราชเจ้า
วชิราวุธสมญา	ธีรราช
ไทยทั่วทั้งแดนลาว	รอบรู้หนังสือ
รัชกาลพระปกเกล้า	ภูมิทร
เปลี่ยนระบบครองแผ่นดิน	ใหม่แท้
เกิดรัฐธรรมนูญขึ้น	ค้ำหัว
จอมภพระทานแล	เลื่องรู้ไปไกล

ยามอนันต์เขยวราชผู้	นัคคา
เสด็จมานนครา	สิบไท
ราษฎรรักพระราชา	คิงหนึ่ง หทัยเออย
หวังพิตรอยู่ไกล	อุณเกล้าบวงชน (จิรภา อ่อนเรือง 2514: :-6)

การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน ๆ ต่อเนื่องกันนี้เห็นได้ว่านอกจากเป็น
การสรรเสริญพระเกียรติเฉพาะพระองค์แล้วยังแสดงถึงเกียรติคุณแห่ง "ระบบพระมหาก
ษัตริย์" อีกด้วย กล่าวคือแสดงให้เห็นว่าผู้อยู่ในฐานะพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีคุณความดี
แม้ว่าเรื่องหนึ่ง ๆ ผู้แต่งอาจยกพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งเป็นพิเศษแต่เมื่อกล่าวถึงโดย
ส่วนรวมแล้วผู้แต่งทำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงพระคุณสมบัติอันเป็นเลิศ
เสมอกัน หมายความว่าผู้แต่งไม่ได้มองความดีแห่งองค์พระมหากษัตริย์เฉพาะพระองค์
แต่อยู่ในลักษณะสถาปนาพระมหากษัตริย์อันต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน ดังลิลิตท้าวพระบรม
ราชาภิเศกสี่ปคมะราชมหাজักรวงศว่า

นครสยามรามะราชเจ้า	จักรินทร์ ปะคมเออย
อะมระรัตนะโกสินทร	เสริบสร้าง
เจ๊กษัตริย์ปกปฐะพิน	เมยเกียรติ ละเก็งแอ
ศรีสุหัยะทิศสถา	คิดกเลี้ยงเวียงเกษม
เปรมคะนังพงเจ้าจก	- ริญญ เหลือแล
ทุกพระองค์ทรงคุณ	คืบป้อง
สะหะชาติต่างพินาศะหนุน	สยามะชาติ เฉลิมเออย
เอกะราชชาติเคียวทอง	เกียรติแจ่มแหลมทอง

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2472: 2)

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่า

สืบนามชนบุรีหัง	อยุชเยศ ไร่พ้อ
แจกอยุชยาวิเศษ	สืบสร้าง
สายศักดิ์สุโขทัยปเทศ	ถกล่าอ่อง เกียรติเชย
เอกราชไทยไปร้าง	รุ่งเรืองแรบสมัย

กษัตริย์ไทยไกร เกียรติกอง	กำจาย พิกพา
กอบกอวีรกรรมนาย	เฝ้าเชื้อ
คณามาตย์ชาติทหารหลาย	อีกเหล่า ราชบุรดา
ทอชชะถาวายชาติเมือ	มุงกลาง อริสสาย
สืบสายชัตติยะโพน	เพรงกาล
แคละราชวงศมสาน	สงให้
ไทยปเทศลาวรนาน	นระรม เคียรนา
นับแกสุโขทัยโค	แปครอยปีประมาณ
อดีตกาลไกลก้าวสู	ปรักขุบัน
รัตนโกสินทร์ที่จะน	ดงาคเงอม
จักรีราชวงศสวรรค	เสวยราชย
สองศตวรรษพระเออม	โอบออมถนอมไทย (สมโรจน์ สวัสดิ์ฤๅ 2524: 4)

เนื้อหารวมกรรมของพระเกียรติระยะแรกเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ ไม่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ใด ๆ ถ้าจะกล่าวก็มีเพียงพระสนมหรือนางในซึ่งเป็นเสมือนเครื่องราชูปโภคอย่างหนึ่ง เช่นเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า "แสนสาวสุรางค์อมรินทร์ นางนางอรชร บำเรอบำรุงกักตัก" (พระมหาราชครู สมุทไทยคำ เส้นรงค์ : ต้น) วรรณกรรมของพระเกียรติเริ่มกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นครั้งแรกคือ

มีอัศเรศฝ่ายชาย	ชวาบจง
หมู่พระสนมองค์	อ่อนพริ้ม
ยอมเฝ้าชัตติยพงศ	เมืองออก
โลกเลงสมรป้อม	ลมลมเทรวาง (นายลวน 2469: 6)

แต่พระมหากษัตริย์ไม่ได้มีบทบาทองค์พระมหากษัตริย์ในการปกครองประเทศ นอกจากเป็นผู้บัญชาการ มีอำนาจความเท่านั้น ผู้ตั้งเริ่มกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชกรณียกิจช่วยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จันทและกาพย์ห่อโคลงของหม่อมเจ้าเพิ่มกล่าวถึงสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถว่าทรงทำหน้าที่แทนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปางพระอัศเรศเจ้า	จอมกษัตริย์	รียา
เดสิงเสวศราชางัศ	ต่าง	เทียน
สมเด็จพระมชัตติ	ยราช	สวามิศร
ทรงศพิชิตาเพียน	พฤติ	เฝ้าจักร
ปางพระอัศเรศเจ้า	จอมภพ	เฝ้าธาธา
ทรงพระกตเวที	สนอง	ราชกรรคา
โดยพระปรมาภิษยอ้าง	โองการ	
รับพระราชาบรรหาร	เสด็จ	แล
สิ่งไคซึ่งพระราชนาน	วโรวาท	ไว้นอ
ชื่อนเจมิกหมื่นแม่	มาทร	น้อยไปมี

(ม.จ. เพิ่ม 2516: 157-8)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้แต่งตั้งวรมณเฑียรมยพระเกียรติ กล่าวถึงพระมเหสีไว้ละเอียดพอสมควรในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เห็นความสำคัญของ พระอัศรมเหสีที่มีคือพิธีมากยิ่งขึ้นกว่าที่ปรากฏในวรมณเฑียรมยพระเกียรติก่อนหน้านั้น คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวเพียงว่า

เบื่องนั้นจึงท้าวนาถ	วร	จัน
นอมศิโรคมเคียมคัล	ป็น	คาว
ทูลถวายพระกำนัล	สนม	แน่ง นวล
อิกสุรางค์บำเรอท้าว	ธิราช	เจ้าจอมเวียง

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ 2511: 32)

ตลอดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมณเฑียรไม่กล่าวถึงพระมเหสีเลย แต่ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพรรณนาอย่างละเอียด ดังตอนหนึ่งว่า

เขาวะมาลย์มิ่งคาวมิ่ง	มะ	เหสี	เจ้า	เอย
ทรงเครื่องสยามกษัตริ	ชั้น	เกล้า		
ร่าไพพรณีฉวี	วิภาส	แข่ง	แซลา	
สถิตอาสนอนุระาษเฝ้า	อิด	ข้าง	มวาท	ศร

อธิสวาทาม สัพเพ เต
 เบียระหิณสีฝ่ายง
 ฟูโรทันรทอวคกร
 โอนกุกะยิงสาหอย
 เพชรทรายสายละอิ่งล
 วะลัยเพชร เกยร เสริม
 พรระวิจวิเชียระเริม
 ละมายสุรางคนางแก้ว
 เพชรนิยู่ตะแกมม
 เรียมลัทธิพร เพชรนิยู่
 ละอิ่งขงมแซมชวะลิต
 ละอิ่งมาทักจะมคเยา
 สมสวยสมศักดิ์สิง
 สมบุญชะเรศทอง
 สมสิริมีวิญญาม
 สมอยาวยศคนางแก้ว

พิศาว วิสาสม
 จินตอย
 ละครแนวละล้า สุทวณเอย
 ระยามเพื่อยเปลือยตาย
 ชีวกรณณ์ กอณ
 สาทุแลว
 สุวังกุสิค วิไลเอย
 ทศกร เจ้าจักระหวท
 เมฆาสิค ละอิ่งเอย
 วิชเอย
 ฟูไสยเจฬี นวิญ
 เนอสิริยวาม
 สมวงษ เอย
 ศักดิ์แลว
 บุญกริต - วิเอย
 เกศนงาราชินี (บทพระนางราชินีประสิทธิ์ทวงศ
 2172: 139-1)

บรรณาการมยอลระเบียร คิวขุนดินแก้วมีพระศักดิ์กรมพลีในพระวราชพิธี

บรมราชาภิเษกด้วย เช่น

ทรงกรมทอรัสไท
 องศวะระยอทธิญู
 วิริทศิวิทานท
 เป็นพระนางเจ้าหญิง
 มีจอรสงศเอกแก้ว
 ทรงเครื่องวิศยาน
 จากขาสนุสวามี
 ๕ หลั่งน้ำสังข์แล้ว
 พระทานเครื่องราชาภิเษก
 สหรักับนพุล่า

สนาภนา
 ยศมยิว
 สมรทาน
 เกร็ดหลั่งราชินี
 นวิศริย
 สรางแก้ว
 คุนพระชะมคเอย
 ชีราชไททรงเจิม
 กุสิสิริยา - มคณา
 คุดาว

พระบรมราชาบุรุษ
ไทยบรมราชาบุรุษ
สมเด็จพระบรมวงศ์เอก
เจ้าฟ้าภานุวัธนี
ภานุพันธุวงศ์วงศ์
สมเด็จพระบรมมโหฬาร
นามกรมมหาดวงนครสวรรค์
กรมมหามโหฬาร

ภิกษุชวาระพงศ์ฝ่ายหน้า
กรมราชมหาดวงนคร
กรมโยธาธิการ
กรมโยธาธิการ
กรมโยธาธิการ
กรมโยธาธิการ
กรมโยธาธิการ
กรมโยธาธิการ

(กรมพระนาธิบดีประสูติ พ.ศ. 2172: 70)

บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลนี้ล้วนแต่มีพระบรมราชโองการ
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระนามว่า...
ตั้งพระเจ้าน้องยาญว่า

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
กรมพระเทพศิรินทร์
"มูลนิธิสายใจไทย"
หัวหน้าหน่วยหัวหน้างานด้านศึกษา

องค์เจ้าฟ้าหญิงน้อยเสด็จประพาส
ไทยสมทบให้เข้าทุกเข้าเรียน
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้
พระเจ้าน้องยาญช่วยทุกทุก

(สมเด็จฯ กรมพระฯ 2524: 59)

"สายใจไทย" เติงพร้อม
มูลนิธิด้านกอง
เพื่อช่วยผู้พิการ
"พระเทพรัตน" แก้วไท

ช่วยเหลือ
มูลนิธิ
มูลนิธิ
มูลนิธิ

(สมเด็จฯ กรมพระฯ 2524: 59)

กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา

กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา
กรมราชเลขา

สมเด็จพระเอกาทศธรรม รมจักร อภัย หลอนนอ
เกล้าพร ะราชปิ่นนัไชย เสนา ะชังกรังศรธา (จุลว. นล. ๒๕๒๘: ๗๙)

บางเรื่องกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณีแห่งอยุธยา

พุทธระหม่อมทั้งสิ้นไต่ทรง
ไทเสด็จออกทรงทานสัริคม
นางศรีทรง เป็นประธานวานทรง ไท
และหลายครั้งเสด็จไทยพระปิตุเรศ
เพื่อพระราชาโฮส-ธิกาพรศ
ของทรงชนชาวไทยไทตัวหนา
ให้สมกับชาวไทยมีใจที่ดี

เป็นที่รักมั่นคงของชาวไทย
ทรงเป็นที่ชื่นชมสมสมัย
ทรงเสด็จไทใหญ่ไทเสด็จทุกพระองค์
นุญเบสมีพระราชาโฮส
ไทไต่ทรง ความที่เป็นเสด็จ
พระเมตตาการุณย์มีใจดี
เป็นที่ยึดมั่นในพระราชาองค์นี้

(เกียร. นล. ๒๕๑๗: ๑๕๐-๑)

เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ที่เหตุการณ์บ้านเมือง เป็นสำคัญ ผู้แต่ง
ไต่หน้าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแง่ประวัติศาสตร์ รุไว้ในเรื่อง การรวมพระยศพระเกียรติ
เนื้อหาสะท้อนสภาพสังคมหรือชีวิตของชาวไทยที่เฉพาะ สังคมไทยนั้นเอง เป็นภูมิหลังให้
แก่นำมาประกอบ การ เสรีพระมหากษัตริย์อันเป็นศูนย์กลางของเรื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

ผู้แต่งรวมพระยศพระเกียรติคุณนางองค์พระมหากษัตริย์ไว้ในฐานะเดียวกัน
คือเป็นผู้ที่ควร แก่การ เคารพสูงสุด ผู้แต่งสรร เสรีพระมหากษัตริย์ดังนี้

- ก. การปกครอง แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทำให้บ้านเมืองสงบสุข
- ข. การศาสนา แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ผู้ครองศรัทธาพระพุทธรูป
ศาสนาและเป็นอัคร ศาสนูปถัมภก

ค. การสงคราม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการรบ แต่สมกับที่จะให้
ไทเสด็จออกทรงเองแต่ต้องทรงมีวิเทโศบายในการป้องกันประเทศ

ง. การต่างประเทศ พระมหากษัตริย์ทรงพระเดชานุภาพในการ แต่งตั้งพระ

ราชอาณาจักร ในระยะหลัง เน้นที่สัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ

ง. ความเป็นปราชญ์ พระมหากษัตริย์มีพระสติปัญญาเหนือคนอื่น ทรง
พระปรีชาสามารถรอบค่าน

จ. เศรษฐกิจ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้กระทำความอุดมสมบูรณ์และความ
มั่งคั่งให้แก่บ้านเมือง การค้าขายเจริญก้าวหน้า

แม้เรื่องที่สรรเสริญจะทรงกัน ผู้แต่งวรรณกรรมยกพระเกียรติแก่ละยุคแต่
สมัยมีแนวคิดเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์แตกต่างกันทั้งแสดงออกในวาทเขียน พิจารณา
ได้จากหัวข้อต่อไปนี้

1. ฐานะพระมหากษัตริย์

จากวรรณกรรมยกพระเกียรติเรื่องแรกที่พบทำให้เห็นฐานะของพระ
มหากษัตริย์ซึ่งเป็นตัวแทนสังคมอยุธยาได้เป็นอย่างดี ฐานะของพระมหากษัตริย์อยุธยา
มิใช่เป็น "พ่อ" ของประชาชนอย่างกษัตริย์สุโขทัย แต่มีลักษณะเป็น "เทวราช"
ยวนพ่ายโคลงค้นกล่าวถึงการพระบรมราชสมภพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า

พรหมพิชฌบุตรเมศเจ้า	หอมเมรุ มาศแส	
ยี่เมศมารุทธร	อาสาณา	
พรหมคณิกุเพนทรา	สุรเสพ	
เรื่องรวีวรจา	แจ่มจันทร์	
เอกาทศเทพแสง	เอาองค์	
เป็นพระศรีสรรเพชญ์	ที่อ้าง . . .	(ยวนพ่าย 2515: 2)

ยวนพ่ายโคลงค้นกล่าวว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระราชสมภพ
จากเทพ 11 องค์รวมกัน เทพเหล่านี้เป็นเทพสำคัญของอินทรี ได้แก่พระพรหม
พระวิษณุ พระศิวะ พระอินทร์ พระขม พระนารุท พระวรุณ พระอัคนี ท้าว
ภูเวร พระอาทิตย์ และพระจันทร์ ในการพรรณนาผู้แต่งพรรณนาว่าเทพทั้ง 11
องค์นี้มาเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโดยตรง

สมเด็จพระรัตนโกสินทร์เรือง แสงวงพานะครุฑ ดวงจรจากเกษียรสมุทร	เรือมฤต สุทธา มาทวิปา นันต . . . (นายสวน 2469: 2)
--	---

สมักรัตนโกสินทร์ก็เช่นกัน ผู้แต่มีแนวคิดเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์ว่ากับเทพ
คือพระราณีไวยหาร กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า

พระทรงอัครบาทเรือง พระกัมเข็ญคือพิศ	เรือมฤต บุไต้ . . . (พระราณีไวยหาร 2470: 1)
--	--

พระยาครุฑ เปรียบพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับเทพเจ้าอวตารหนึ่ง
คือพระวิษณุ พระอิศวร พระอินทร์ พระพรหม และเปรียบกับผู้ควรเคารพในพุทธศาสนา
คือพระโพธิสัตว์และพระศรีอารยเวศโลกย์ แนวคิดนี้ต่างกับในสมัยอยุธยา คือผู้แต่ไม่ได้
กล่าวว่าบุคคลเหล่านั้นจากสวรรค์มาเป็นพระมหากษัตริย์ไทยตรง แต่เป็นความคิดเปรียบเทียบ
แม้พระมหากษัตริย์ที่ทรง เสริฐเป็นพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา แต่เป็นผู้แต่อยู่ในสมั
กรัตนโกสินทร์ก็แสดงแนวคิดแบบรัตนโกสินทร์ชัดเจน เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย กล่าวถึงพระ
นเรศวรว่า รวบรวมเทพเจ้าอวตาร

ไพรีนทรนาคเพียง พระกัจจอบอวตาร	พลงม แคก . . . (พระนเรศวรมาบุชชีโนรส 2503: 2)
-----------------------------------	--

บางครั้งกล่าวว่าเทพยดาอินทรีให้เสด็จพระราชสมภพแต่ไม่แน่ใจว่าเป็นการ
เสด็จมาไทยตรงอย่างที่ปรากฏในสมัยอยุธยา เห็นได้จาก ลิลิตตะเลงพ่าย ตอนสมเด็จพระ
นเรศวรทรงประกาศแก่เหล่าว่า

ชื่อแลร์วังลงบุไต้ ไทรระยุมเขวกฉัตร หวัณพุงบวรรัตน ท่ามฤตระศาสน์เกอ	มาบุชชี สีนเชื้อ ศุวิเยศ ยินนา กยสร่างแสรวมล . . . (พระนเรศวรมาบุชชีโนรส 2503: 116)
--	--

บางเรื่องกล่าววาทะพระมหากษัตริย์เป็นเทพเสด็จมา แต่เห็นได้ชัดว่าผู้แต่งมีจุดประสงค์เล่นโวหารประเภทตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ เป็นวิธีที่มุ่งเพื่อความสนใจ ไม่ใช่แนวคิดเรื่องฐานะของพระมหากษัตริย์ เช่นพระยาไชยวิชิตกล่าวไว้ในอยุธยาเถียรที สามรัชกาลว่า

สุริยาพิไลศรีทอง	วรมหาร	
บุษยศรีพรหมทอง	สุทนต์	
พระขนิษฐาพิศุขสงฆ์	ภูวนาถ	สละดา
เสด็จพระสีกาสนม	ยานสีนอมร	(พระยาไชยวิชิต อยุธยา: ๖)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้แต่งและรสนิยมที่วาทะพระมหากษัตริย์ทรงสูงส่งกว่าวาทะยุคก่อน ไม่เห็นเรื่องเป็นสมมุติเพศ เช่นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

ชาติวงหวีสุทนต์หัว	สองนโศร	
พระอนทอนเนกจักร	พรพิพิศ	
สองประแสงริสุเมอชัศติ	พระยศ	ยี่มณา
สิงสุทนต์เศวทพรอ	พรอวอวอชอกลเมอ	
พงศชาติไครสางคาน	คำท่า	หนีญา
บองพิมเสกศาคา	ทีเกา	
พระยศเสกเสอช่า	พระเถียรที	เบรินช่อ
กษัตริย์สุตุมางเจ้า	จากสำมาคิน	(พระยาวิสุนทรวโหวง 2472: 7)

เรื่องจริงเข้ามาเทียบให้เห็นฐานะพระมหากษัตริย์สูงส่ง เช่นขุนหมื่นอ้างว่าพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์และสวรรคตวันเดียวกันเหมือนเสด็จพระสุริยและปรีนิสพาน เป็นการนำเหตุการณ์จริงมาเทียบเพื่อให้เห็นฐานะของพระมหากษัตริย์สูงส่งกว่าความจริงไม่ใช่สมมุติ

เมื่อพระองค์ทรงพิมพ์จากครมกะ กิวิเนสุตีสกที่สิบห้าหน้าวสันต์ เจริญนิภาศดาคุณมปุมังคปี่ ประณิวันสวรรคตสมทวาคิน สุกฤษดิ์เหมือนเทือกเสด็จเสด็จอาสา รุ่งขึ้นวันถวายยานำถนิน สมเด็จพระจอมโอบเสกแทนแผ่นดิน

มีอภิเษกสมรสปรากฏขึ้น

(จุฬารัตน 2454: 28)

ฐานะของพระมหากษัตริย์ที่เปรียบเทียบกับเทพเจ้าอวตาร มีศรัทธาปรากฏอยู่ใน
กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

หนึ่งทิวสมเด็จไท	ศรีวิวงศ์	
สวัชจักรศรีศรทรง	เจือทรง	
ศทาสร์วอนทรน	ไทท้าวทิพย์เกษ	
ฉายศักดิ์ทำสังฆสาร	วาทรรวยอนเคียร	(น.จ. สุพรรณ 2516: 9)

มหาราชาสุพรรณภูมิ พระอวตารสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

... อวตารบ้านไชยทุก	เทพโลก	วชิระเกษ
อสิมโรชไชยศรีพรชัย	พระคุณ	(กรมพระบรมราชโองการพิเศษครั้งที่ 147 (ว.ร.ร.)

มาดีสมนัยโจชูกับพระมหากษัตริย์มีฐานะเป็น "มุนี" มากขึ้น อยู่แต่พระองค์
ชาติกำเนิดที่ตรงเป็นมุนีมิใช่เทพอื่น

ราชโอรสจักรีวงศ์สาม	สง่างามสง่าศักดิ์ประจักษ์ดิน
"กรมหลวงสงขลานครินทร์"	ราชบิดานวอินทร์เป็นราชบุรุษ
"สมเด็จพระอนันต์ศรีสังฆราช"	พระราชมารดาพระมหากษัตริย์
รัชทายาทราชจักรีวงศ์	พระวิจิตรเจษฎีย์ในปางแทน

(สมทวิ สาราน 2524: 3)

ผู้ดำรงพระจักรีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น

ผู้มีหลายทวยเทวีพิเศษศักดิ์	มีพระราชมารดาพระสมุหวิ
จันทร์ที่ 5 ธันวาคมพุทธศกปี	ปลายสงฆ์เจ้าท้าวสุทนต์
๗ สหรัฐอเมริกาหาประเทศ	"มจรูญแสนอายุเทศก" นามเออภัง
ในเมืองหลวงอเมริกาพระบิทรังค์	และทรงศึกษาวิชาทหาร

(เจ้า นศร 2517: 5)

นอกจากนี้ผู้แก้ว ไคยทเหตุการ ฌม เสนออีกแนวคิดว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็น
มกุฎย์ และเป็นมกุฎย์ผู้มีคุณความดีอย่างมาก การ เสนอความคิดแบบนี้ได้แก่ความคิดที่
ของพระมหากษัตริย์เป็นเทพหรือเป็นสมมุติเทพ ทั้งเรื่อง เย็นศิระเพราะพระบริบาล
เหตุการณ์ที่ครั้งหนึ่งท้าวบุญมาเข้าทูลเสนอองค์พระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าอยู่หัว

บ้างเสลาเข้าบับเบอง	ขงมทิด - คอวเอย
"โอ... พระองค์ทรงมี	กระศุกศอก"
อักษรรยสุทใจวัจ	แวงสู สหายแฉ
พระจักษุแลนมวย	หมง สีนลงสัย
แต่ไท่ลือรราชเดอ	าตุณ
มีเสือกเนอพระศอกยง	เยยงยู
อ่าไทยาทยุทง	ชอพระ - อวคเอย
โลนขแนวจงลาร	รลเสาศิศกร (สมร ยงฉวี 2528: 24)

ผู้แก้วรวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับความดีที่ทรงแล้ว ไคยได้เห็น
ฐานะของพระมหากษัตริย์ว่า

เหมือนยยากพระหายจิต	ภูมิพิจะหนายพลัน
สมมุติเทพนั้น	บมิโชกษัตริย์ไทย
เป็นเพียงประเพณ	วจิของชาติไทย
แลชคดียาโน	บุริวิคินะโคสินท
ส่วนเป็นพระพ่อเจ้า	พิศุคิจะชาวคิน
สมุสีกและเป่าวิน	รลระวิพิทักธอน (สมโรจน สวัสดิ์ทุง ๗ 2524: 60)

ถ้าจะมีความเปรียบก็เพื่อความไพเราะ ไม่ได้ความคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรง
อวทาร จากสวรรค์จริง ๆ เช่นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชว่า

แม้งามจันทร จากคณย	พระใสสวรรค์ ระนโย
ดวงรายจันทรำฟ้า	พิลาปราว
บทพระสัทกนิมคณ	เมคิขุทมิ ทุขหวั
แสงแว่นไขท้าว	ทอญุคณาม (สมโรจน สวัสดิ์ทุง ๗ 2524: 6)

แนวคิดเรื่องฐานะพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมของพระเกียรติเริ่มจาก เป็นเทวราช ต่อมาเป็นสมมุติเทพ แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนความคิดว่าพระมหากษัตริย์ เป็นมนุษย์ที่สูงส่งเพราะคุณความดี อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะทรงอยู่ใน ฐานะใดในสายตาผู้แต่ง ทุกพระองค์ทรงมีพระบรม ปรากฏตั้งแต่ในวรรณกรรม ของพระเกียรติเรื่องแรกคือ ยวนพ่ายโคลงทั้นว่า "พระมาก่อบรมมา ครองไถถย" (ยวนพ่าย 2515: 6) และในสมัยต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบันจะพบว่าเรื่องราวบรม หรือการเรียกพระมหากษัตริย์ว่า "บรมราช" ปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมของ พระเกียรติ

2. พระราชกรณียกิจ

ในสมัยอยุธยาส่งมาจนถึงต้น ๆ รัตนโกสินทร์ พระราชกรณียกิจใน พระมหากษัตริย์มักเกี่ยวกับการสร้างชาติให้แข็งแรง ทรงคุ้มครองประชาชนไม่ให้ ชาติอื่นมาข่มเหงรังแก พระมหากษัตริย์ของทรงทำสงคราม เห็นได้จาก ยวนพ่าย โคลงทั้น เช่น

อยู่โทชเบศรเจ้า	จอมท้าว
พรวาพญาบุศษเสน	เกตุอันแกลว
ครนนพระยานสาธุผล	ยวนย่อย ไปแส
ทนนหน้าสืบแล้ว	เดอศไชย (ยวนพ่าย 2515: 24)

โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกล่าวถึงพระราชกรณียกิจ
ค่านการรบว่า

พระยศปางคล้ายคดี	พลแสน
ราฎรอมเวียงเชียงแหน	ทันเกล้า
ดาวสาธุคาชคินแดน	นงนาค ใปนา
ไหวหวั่นพระฤทธิเร่า	หัวท้าวทุกกรุง (พระศรีมโหสถ 2524: 52)

โคลงยกพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้ากรุง
ธนบุรีทรงทำสงครามกับเมืองนครศรีธรรมราชว่า

ยกลูกหยอก ^๕ เยื่อ	ยกลูก	
ยกลูก ^๕ เยื่อ	โยกลน	
พจนานุกรม ^๕ ยี่	ยี่	
ยกลูก ^๕ เยื่อ	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	

(โยกลน ๒/๑๖ : ๑-๓)

พจนานุกรม ^๕ ยี่

โยกลน

โยกลน

โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	

(โยกลน ๒/๑๖ : ๑-๓)

โยกลน

โยกลน

โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	
โยกลน	โยกลน	

(โยกลน ๒/๑๖ : ๑-๓)

โยกลน

โยกลน

เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ใกล้ชิดกับราษฎรยิ่งขึ้น เช่นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

ถ้าเกิดไฟไหม้บ้านชานเรือนราษฎร เรือนอำมาตย์สุริยวงค์ในกรุงศรี รัชกาล
ในพระทัยแทนแค้นทวี ก็บูรณปฏิพัทธะสละวัง ขึ้นทรงพระที่นั่งบัลลังก์อาสน
พร้อมอำมาตย์ชายขวาทั้งหน้าหลัง พวกทอกแท่นแหวนจวนกำส้ง แห่สะพรั่ง
ค้ำคัมไปคัมเพลิง (นายมี 2474: 5)

บางเรื่องผู้แต่งยกพระราชากรณียกิจที่ผู้แต่งเห็นอย่างใกล้ชิดมากแล้ว แม้ไม่สำคัญ
สำหรับผู้อื่นแต่ผู้แต่งซาบซึ้ง เช่นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมิได้ทรงทะนุ
บำรุงพุทธศาสนาในเรื่องใหญ่ ๆ เท่านั้นหากเอาพระราชากรณียกิจได้ในเรื่องเล็ก ๆ ด้วยเช่น

ถวายสงฆ์ของคฤหัสถ์มีสมบัติ ทุกอาวาสวัดหลวงกระทรวงสถาน ทรงเสด็จไป
ไซคลังสังฆทาน เงินประมาณแปดหมื่นขึ้นหไทย กับเสขสามร้อยมีสี่สิบบาท
ทรงพระราชอุทิศพิศโมย โสมน้ำในพระรัตนไตรย สิววิไลยสิบลูพุทธพวงค์
(บุญบุญ 2464: 25)

ในระยะเวลาดังกล่าวผู้แต่งวรรณกรรมของพระเกียรติก็สังเกตเห็นถึงความใกล้ชิด
ฉะระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรอยู่ เห็นว่าพระมหากษัตริย์มิได้ทรงอยู่ห่างไกลจาก
ประชาชนแต่ได้เอาพระราชากรณียกิจใส่ไว้ในเรื่องเล็กน้อย เช่นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

...ธรรมนิยมนาคไวยวณ หมอบกราบคลานกับสิ้น
ไปรทให้ย็นนบเกล้า ห้างเจ้าขุนนางไพร
ไม่ลำบากทนทุกข์ สุขสบายกายทรง (เจ้าพระยามหาเสนาฯ 2514: 21)

ปัจจุบันวรรณกรรมของพระเกียรติก็สังเกตเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงใกล้ชิดกับ
ประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะเนติกรรมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน
ทุกเรื่องกล่าวถึงพระราชากรณียกิจเพื่อประชาชนเป็นเรื่องใหญ่ ทั้งลิลิตราชาภิเษกสมรส
บรมราชาภิเษกและเนติกรรมพระราชมณเฑียรว่า

ลิลิตจงจิตรนิรมล	บุษบา
องค์บรมนันทิควา	ศิริราชเรือง
บุษกรหระกรณา	ทวยราษฎร์
บุษกรเทมบาทเบ้อง	บงกชให้ทั้งสอง
ร่ำลิลิตกษณานเฝ้า	ยศิศ - วรเสย
ณมุงแกกฤทศ	อาทมิไทย
เพื่อความสุขกายจิต	ทวยราษฎร์
ทรงเห็นทเห็น้อยจักได้	ย้อยต่อธานี

(จิรภา อ่อนเรือง 2514: 52)

เพลงยาวสมรเสด็จพระเกียรติพระราชาไปะวัติและพระราชากรมมัยกิจพระบาทสม
เด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จสวรรคตสวรรคต มีอภิมันในลิลิตพระราชาว่า

ทรงนำเพ็ญเพื่อพสกนิกรสิ้น	พระบาทรมิณทรคองในไท
ปวงประชาล้นหน้าพางวรัถ	ส่วนต่างภักดีสิ้นดินไทยไทย
หัวประเทศเขกซันทอนกว้างขวาง	เสด็จย่างเขียนหมกเห็นองทได้
ฝั่งทะเลตะวันออกนอกกรุงไกร	อีสานภาคยากไร ในเขตคัน
ยั้งถิ่นไทไทยทุกขโมสุสานค	ตุรกีทหารทวยเป็นป่าหนาเสียด
อยู่กลางทองพงไพรในอรัญ	ภูกะกันยากเกินเห็นไปมา
สองพระองค์จะเสด็จไปจนถึง	กะขานล้งแกสสันสิ้นชานหนา
รับสั่งตามถึงทุกขสุธา	ทรงโอกาสปราศรัยอวยวไทยลิต
และทวยความทวงโยเห็นไทซัน	พระตำรัสกรสดามทวยความลิต
มิได้ทรงถือพระองค์พงศัพิต	ประชาพุกฤตนิทรยอมมิ
พระราชาทานเสด็จอาหารแก	ยู่ทแยยากจนคนเจ็บไข้
หน่วยแพทย์ประจำพระองค์ทรนำไป	เพื่อจะไคทรวงทวยอาการ

(เกอ นทร 2517: 122)

เพลงสมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพรปรมินทรนามภูมิพลอดุลยเดช กล่าวถึง
พระบาทสมเด็จพรเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรและกำรวทหารว่า

พระเสด็จทุกต้อง	ดินไทย
เขียนเขียนมจรทธาน	ไทน้อย
อยู่เมืองอยู่กต่างไพร	อยู่ยั้ง น้ำตา
อยู่ไซทเขาทาวกดอย	เคดยหนา

พระเจ้าโองหลวงเฝ้า	จอมสยาม
ขุทศิมพระเมศศา	ทานไท
ยามพระศรีตามความ	ทุกขสุข เชานา
เขากอบอนหน้าใจ	บาทขงสุ
พระท่าเนินมุกพัน	พลุนธรา ถานญา
ยามยางพระบาทง	แผนทาว
กลากเกลื่อนพิศทวาระชา	ปลาท พันทัว
รองทวิบาทไทไว	น้ำขวง
ทวยหาญบูถางแสง	ชายแก้ว ไทยโอ
พระพ่อเจรวาง	เหลงากสา
อาสาสมัครหมื่นแสน	คำรวง ทหารนอ
ชีวะสละชีพป้องกัน	แห่งสยาม
พระเสด็จไทรทรวงขอ	ทุกขสุข เชานา
ยามรามยามสงนยาม	ศักดิ์พัน
แทนศึกพระสูง	แดนเยี่ยม เชาแ
เงินไวยช่วยไทชน	บุญใจ (สมโรจน์ สวัสดิ์บุณ ๖ 2524: 35-36)

เขียนศิระเพราะพระบริบาลกล่าวถึงโครงการในพระราชดำริหลายโครงการ
ล้วนเป็นพระราชกรณียกิจเพื่อราษฎร ตัวอย่างเช่น

ทรงหมายขยายกิจเอื้อ	อาหาร
ทูลช่วยชาวนารอน	ยากไร
ทูล "หมบามสทกรณ	ควีสยาม"
ทรงศักดิ์รักษาไซ	เกษตร พันคนพันช
ทรงสรรพันธุ์พืชไม้	เมืองหนาว
พระราชทานทุกคราว	ครบทั้ง
พันธุ์สัตว์สูงนดาว	เขาคท - เขยนา
หยุดเพาะพันธุ์อินทนิ	เพาะเชื้อถินชา (สมร ๐๖๖๖ 2528: 33-๗)

พระราชกรณียกิจเพื่อมวลชนอีกอย่างหนึ่งคือกิจการดูแลเสื่อชาวบ้านตั้งเป็นเสื่อใหม่เพื่อเก็บขึ้นในรัชกาลปัจจุบัน

นายอุกคยพระธัญ	พระราชทาน	
สำ "สูงเสื่อชาวบ้าน" ท้าวให้		
ทรงสรุปรูปการ	ทุกกลุ่ม	
พระราชทานธงให้	รุ่นนี้เห็นหลาย	(สุทร มงคิวิธ 2528: 109)

3. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

วรรณกรรมยอพระเกียรติในระยะเวลาแรกแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักรบ มีพระราชกรณียกิจในการแผ่ขยายอาณาเขตและช่วยเหลือประเทศที่มาจากส่วพระบรมโพธิสมภาร ถึงยวนพ่ายโคลงสั้นว่า

ร้อยท้าวรวมนรินเข้า	มาทูล	ท้านนา	
ถวายประทุมทองเป็น	ปิ่นเกล้า		
สมการพ้อพยุงสุริย์	โสมภี		
มอญแลยวนพ่ายเข้า	ชายา		(ยวนพ่าย 2515: 76)

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีคางเมือมาจากฝั่งพระบารมีหลายเมือง

มังนันทมิตรผู้เฒ่า	กรุงกษัตริย์
รัตนบุรีรัตน	ชานเฒ่า
เป็นมิทุงนาคพิท	นุราช
มาอยู่ภักดีเข้า	คำทวยใจเกษม
นันทจากาเบศรีไท	จำปา
นามชื่อโฆางสา	โรชแท้
มาทูลสุวรรณา	ทุกราช
เป็นนาทูลสุธาแสง	นอมบัววิวัฒน์
หนึ่งสามนคราชชื่อ	รายา
นามชื่อทาเขงมะงา	เฒ่าไท
ในเมืองมัทธาสา	สินราช
มาประณมนิวไหว	นอมนอมมังค

ในถิ่นพุ่มยูเอม	กรุงไทร	
อินทปรัฐานไธ	ฮาสนนั้น	
เอวาระเทศภูวไนย	ยุกนาบ	
ไปปนเทเป็นวิหกรัน	ทอโศทวกรง	(พระศรีวิไลพลภ 2524: 53-54)

โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์
 ประพันธ์สุนทรโวหาร

นานาประเทศชื่น	ยิวพลอย	
เป็นเหตุทางถวาย	พอกไม้	
พิริววิทันทองทราย	สรพสน มานา	
ทังพระยาไพร ไธ	มอญเกลาสุกี	
คานันคเรศเจ้า	นควา	
สุวิสุวรสุมขุขมา	กรานนเจ้า	
นอมถวายในอยุธยา	ภวนาน	
แก้ววิภักดิ์เจ้า	สุเจียมพมวง	
กรุงศรี โศกนาศเจ้า	กรุงรัตนวิชัย	
ทรงพระสุริยวงศนิศ	มอญอน	
นอมถวายอนุสรรัก	นมาศ มานา	
มาพิริบารมีทอน	กัทรายรอนเจ็ญ	(นพคุณ 2489: 14)

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
 ความสัมพันธ์กับต่างชาติไว้ดังนี้

กรุง ไทรใหญ่กว้างกว่า	เวียงสุวรรณดี โฉมชัย	
กรุง นุยกกรุงมาคัง	คังเฝ้า	
กรุง ยอนน่านาญครม	พรเพริศ ไทน	
กรุง เวียงทนามนอมเกล้า	มอญเกลาสุกูญ	(พระคำนิไวทว 2470: 5)

แม้เป็นชาติที่เข้ามาค้าขาย ผู้แต่งวรรณกรรมยอพระเกียรติก็ไม่เห็นเรื่องการค้า
 แต่กล่าวถึงการเข้าเฝ้าถวายของดังนี้

กาน้ำใบไม้เกิดหัว	สัญญา	
คุณสิ่วสินคามา	ไม่นอย	
เรือเชกควานโรงกะหวา	เกาะหมาก	
นำเพชรนั่งไม้ร้อย	จึงเข้ามาถวาย	(พระชาลิโวหาร 2470: 26)

โคลงก้านใบไม้พระเถียร ตีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกล่าวถึงมอญ

เมาะกะมะมาสู่พระบรมโพธิสมภารว่า

พม้นแลเงาจออันไต้	สูงเทียบ	
มอญอุ้งการ อม	ฮางลาว	
หงาวพม่ามีก็เทียบ	ตลึงมี	
มาศพระ โปธิอาร	ฮยาแลอ	
มอญมาโปรทรับไว้	โปรทรับ	
หังคร อมศรีวิงฮือ	หังครอม	
เงินทองพระราชนาน	แหงจ่าย	
ใจรอมมอญอมไต้	ยศถา	(พระยากรัง 2512: 31)

วรรณกรรมของพระเถียร ตีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีอยู่หลายเรื่องแล้ว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ สังคีตเสนาพ่าย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ในทำนองเดียวกันว่า เกี่ยวกับการรบอย่างหนึ่งและมองชาติที่เป็นไมตรีด้วยในลักษณะที่ตลกกว่า เช่นกล่าวว่าเป็นเมืองใหม่ชื่อว่าเมืองอื่น

ควรถวายฉัตรบัววง คัจฉายสรวงแสงระยับ มอญพิมขานมา พูงมาตา
 ไทยเรศ หวังระเทศมอญที่ กิ่งเทศุทเพง่า เค้าหัวตั้งปมระลัย คุม
 มอญกัษมร เขียน รบศกเสียรลาวงเข็ญ เห็นออยฮันชมฉิว แควนพูนศิวดาว
 เพี้ย เกษยถนงนั้ไทย เพี้ยแฉวไสยสินเก้ แห้วเสียมศักพิลฉาย
 (เสริมสรระปมมกุฎอิโฆด 2503: 141)

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่ปรากฏในวรรณกรรมของพระเถียร ตีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นหลักฐานหรือเป็นศูนย์กลางของชาติต่าง ๆ ชาติเหล่านั้นได้มาที่วลาชาติไทย ด้วยความมเียนเป็นคู่ หรือถ้าเป็นสี่กัณ ชาติอื่นไม่อาจหัก

พระบรมเชษฐาภาพ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่กล่าวถึง ในระยะนี้จึงประกอบด้วยพระ
ราชอำนาจแบบ "ทุกประเทศมาเป็น บาทไทย" (พระยาอภัย 2513: 31) หรือ
"สืบทิศให้ด้วยหน้า นอกนั้นมอบถวายพระ" (พระยาไชยวิชิต 2513: 2)

เมื่อให้ทิศกับประเทศทางตะวันตก พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาททางทำเป็น
สัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ ทั้งที่ผู้พูดกล่าวไว้ในพงศาวดารเจมิมพระเกียรติว่า

คือแผ่นดินเป็นสมมุติอุษเชต อุตุนยเขตกรวมกษัตริย์มณฑล เป็นเมืองมิดรกับ
พระวิศกรรียา ไทยสุธาชั้นแฉมแจ่มจำเร็ดู ธรรมนิยมในไคร จักร เป็นเหล็ก
ใหญ่ สืบวิไลยอวังสังวร เสริฐ พระเวียงไชยไพศาลการ เจริฐ พระธาเช็ดู
รวมกันรวมโยธา (ผู้พิมพ์ 2154: 29)

พระราชอำนาจจึงจำกัดอยู่ในขอบเขตแห่งความเจริญมากขึ้น ไม่ใช่เป็นใหญ่ใน
ทุกทวีป เมืองที่มาก่อนนั้นมีบางเช่นลาว มลายู เน้นความเจริญของบ้านเมืองทางอื่น
ไม่ใช่ห่างขยายละ ราชอาณาจักร เช่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น
ผู้แห่งวรรณกรรมของพระเกียรติกล่าวว่า "การรวมเอาไปมี สืบวิไลยเจริญ เกิดก่อนแล้ว
เท่าหลาย. . ." (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2461: 3) ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรมของพระเกียรติกล่าวว่า

ทุกทิศิศพร นุติศ	ทงหัวสุธาไฉย
นานาประเทศสกลไทย	วงศกตักำจร
คองนอมสวามญอมกั	คิยมาทนเรมทร
เพ็ญราชไมตรียสุสร	ปียสูงวิศกรวม
เพ็ญเมืองสวมาทนมพุง	วรราชสัมพันธ์
ไมตรีสมานนุทร ธิ	ทกักรมยอารี

(พงศาวดารวมาภิม ๓๕ สดุดีฝรั่ง ๑: 14-15)

หลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา วรรณกรรมของพระ
เกียรติกล่าวถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาโดยเฉพาะชาติตะวันตกในแง่ที่มีสัมพันธไมตรีทางทหาร
กับไทย ถือเป็นมิตรประเทศอันทรงเกียรติ กวีนิพนธ์คำรับพระบรมราชาภิเษกสัมปตนา
จักรีวงศ์ กล่าวถึงทูตานุทูตต่างประเทศ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวเพ็ญวาทพระพรว่า

มหาอมคายวิรุจะเลีย	อวยะฎี คมเขย
เชี่ยอัคระราชะทุหมิ	ยศเฝ้า
พิเศษทรงกางขุคหวิ	กษัตริรัฐ บดินทรพญา
ทิงะถานนุานเชา	สุทงระโทรฐาน
ทูลศาสนาเคียรวาทเอี่ยม	แทนองค
ภูวะนาถนพระชาติทรง	อชานนอม
ถวายชัยละสมยะมง	ตะลาภิเชก สยามนเขย
ฉันทสนิมิทธิระภาพยอม	สวัลทิไทโถกวัลย์ วิโรจเทัญ
ทรงธรรมควิศกอทวย	กฤษฏี แกรธา
ชอนพระกฤษฏี	มุงเคือ
แดงรราชทฤทัยวิ	วุฒิมิทธิ สยามนเขย
ชาคิกอชากังวาทเคือ	เคียรคิเคียรคินเคอม

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2472: 183-4)

สีลิมหาหมขุนราชขุนานุสรณ์ทงเจ้าอธิมิตราประเทศก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชาเป็นทอดพระเนตร สุริยุปราคาซึ่งทว่าทว่า

เสนาบดีโทษา	บอดเภาวระนาตังเคือ
โทรศาสกรไทยเอือเสือ	เพื่อนเมือง
นักราชขุนเอนงวิเทศวัลย์	อเมริกันลิตะเสียนทัง
ฝรั่งเศสนริเคียนสง	แดงแดง
เชอแสร้อคนำ	เรือรทำโนเสสาร
หลายชาติหลากหลายวัง	สมุทรไท
สุริยไทหมทกวังประจักษ์	เรือฝรั่งสีเภาละตีโพรสง
เสียงชูเรวรองทอง	เคียรคินวาย
หลายฝรั่งคนชมนม	บรมะแอสไตรโนเนมื่อ
เพิ่มพิทยไฉยไทตะเงอ	สทตวิส
ชัระบดินทรทรงวังของ	ฉองเขตเมืองชั้นเกล้า
นราโบทยไปรทให้เฝ้า	สนิขสนม

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2470: 225)

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในวรรคแรกของพระเกี้ยว คือสมัยปัจจุบันไม่ไกลกว่า
ถึงพระราชอำนาจอย่างสมัยก่อน แต่ผู้แต่งแสดงให้เห็นพระเกี้ยวคืออีกแบบหนึ่งคือพระ
มหากษัตริย์ทรงคบค้ากับประเทศต่าง ๆ อย่างเป็นมิตร ท้องทรนแสดงความเป็นมิตรให้
ปรากฏชัดเจน ผู้แต่งให้อำนาจพระราชอำนาจแล้วแสดงว่าพระมหากษัตริย์ไมตรีกับประเทศ
ต่าง ๆ และหลายแห่งอ้างพระมหากษัตริย์แล้วให้ความพระมหากษัตริย์กับประเทศ
เช่น เพลงยาวสรรเสริญพระเกี้ยว พระราชาประวัติและพระราชาประวัติ สมัยกรุงศรีอยุธยา
ครั้งหนึ่งว่า

และเมื่อต่างใช้ประโยชน์อุไรนาม
ทั้งมันมีมากมายภายในเขต
จึงพระราชโอรสเสวย
จะส่งมาพระราชาทานพระธนา-
เซียปสอยในเนื้อที่มีพิชิต
หวังเพราะพันชุนันใหม่ทวีมาก
ทรงแสดงเจ้าพระมหากษัตริย์
ทรงมีกษัตริย์ธนาเซีย
สร้างมิตรมาศยามซึ่งถึงจอมหงส์

ทั้งแต่ยามอยู่ที่กลางไต้ยามมา
สองประเทศดินสยามนามภาษา
ของกวีข้าพเจ้านั้นพลันทรงคิด
คืออเมริกาเสนาบดี
เป็นไปศึกษาความเขลาเก่าเฒ่าไพร
เป็นบุตรจากพระจอมเกล้าฯ เจ้าเป็นใหญ่
บอกทรงในไมตรีที่พระธนา
พระเจ้าชื่ออเมริกันกับพระสงฆ์
จนพระทรงโลมนัสอเมริกา

(เกอ นทร 2517: 214)

ผู้แต่งกล่าวถึงการที่ทรงแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างระมัดระวัง
ทำให้ต่างประเทศเข้าใจประเทศไทยดีขึ้น เช่น เพลงสรรเสริญพระเกี้ยว พระราชาประวัติและ
พระมหากษัตริย์ลोकุตย เศษยกเหตุการณ์ ครั้งหนึ่งว่า

ศรีวอเสเรเสี่ยเมงเบือน
ครูบาศาจารย์ช้วนใจ
มีหมื่นสิษิกเสก
ไมเคารพณภูบาล
ครว้นพระราชาวิสัย
"ปัญญาชน" นอกเวที

ครูเสี่ยวิชัยวิชัย
ครูในยศเสกจิวันน
อวกเทศพลาหนานาน
ให้ชานางานกานที
ก่อนศรีวิสัยวิสัย
แล้วมีพระราชาวิสัย

"ขอขมา ไ้เจ้ามาบน
คือนรบ้านเมืองตี่มา
แล้วทรวงแล้วใจไทยน
แต่ท้อยมีใจ ออหวัด
อันอกรเศว เร็ยยุคนั้น
ไทยจนไม่จนน้ำใจ
ใจใหญ่ใจองคนคึก
ทำไปไรหิจวณา
คนจึงปรนพิถังหิจวณ
พมหาร หลางนอคนคึก
ศุภมาอาชว ยของเข
ลวงมมณตนาพรารชชุต

อนนรบ้านเมืองตี่มา
อนนรบ้านเมืองตี่มา
แล้วทรวงแล้วใจไทยน
แต่ท้อยมีใจ ออหวัด
อันอกรเศว เร็ยยุคนั้น
ไทยจนไม่จนน้ำใจ
ใจใหญ่ใจองคนคึก
ทำไปไรหิจวณา
คนจึงปรนพิถังหิจวณ
พมหาร หลางนอคนคึก
ศุภมาอาชว ยของเข
ลวงมมณตนาพรารชชุต

(ส.โรจน์ สวัสดิโกศล 2524:55)

ผู้แต่งกล่าวถึงการปฏิบัติของกษัตริย์ที่วิมลธรรม มีความเป็นอยู่และศีลธรรมของแผ่นดิน
และประเทศให้เป็นอย่างดี แต่เมื่อเสด็จสวรรคตก็เป็นเพียงประเทศที่ว่างเปล่า

เจที่ยชื่อเทพธาว
พระนุขมานเมือพา
ทุกคนนอชญาทุกา
นทานสิทธิยสงยามแนว
สร้างควมเศวรพจน
สิริยศแล้วระจิวิ
เกียรติไทยว่าไทยหวิ
สมริชเป็นเรณช

"ขอขมา - ขอขมา" โย
พระพาสแล้ว
ก้นหัว
นกรสิริยศสงยามแนว
พจน กี่ ยามแนว
นอชญา
วิมล - อธรรมนอ
ชาติสิริยศ

(อุท - ยงฉวีวัน 2527: 17)

เรื่องเหล่านี้สำคัญเพราะเป็นการย้ำถึงความสัมพันธ์กับชาวประเทศในลักษณะที่
เปลี่ยนไปจากเดิมกับพระราชพงศาวดารที่พระองค์เจ้าอยู่หัวได้เข้ามา ทรงสืบ
พระมหากษัตริย์ทรงกระทำไทประเทศชาติมีชื่อเสียงลือเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ
ด้วยสัมพันธไมตรีอันดีไทยมิตรวเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

เป็นเหตุให้คนทั้งหลายไม่เชื่อใจในพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ไว้ด้วย ในพระคัมภีร์
บทหนึ่ง ในวิหารพระมหากษัตริย์คือพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า

ชาวทวายยุโรปเป็น	เทศาภิบาลเป็นศอ
พระมหากษัตริย์ยุโรป	มาซึ่งโทษอันมาก
อันศักดิ์สิทธิ์ของสาร	ทางทิศใต้และอยู่
ทุกส่วนของยุโรป	ตั้งมั่นเป็นกำแพง
ทวายยุโรปจึง	ยึดเสียไว้เสีย
แต่ทวายยุโรป	โทษหลายหลายเหลือ
เรือนในวิหาร	มากแล้วแต่ยังไม่พอ
หลายของยุโรป	บ้างนรวิเศษสินค้าอัน
เรือนนอกเข้ามาถึง	คือเป็นสินค้าขาย
หลายหลายมาอยู่	นรวิเศษยุโรป
วิหารอันหนึ่ง	มุ่งเสียไว้ทวายเจ้า (เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ 2514: 18)

คุณวิเศษที่เกิดขึ้นเป็นเหตุมาซึ่งวิเศษ คือในวิหารพระมหากษัตริย์คือพระเจ้าผู้ทรง
สร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า ไม่ได้ออกหรืออยู่ในวิหารพระมหากษัตริย์คือพระเจ้าผู้
สร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า

เมืองยุโรปในรัฐ	แดนอันหนึ่ง
ทางเกิดของเงินทอง	นี้หรือ
เมืองในทวีปยุโรป	นรวิเศษ
วันละวันทวีปยุโรป	แล้วพันคน
ทวีปยุโรปจึง	นรวิเศษ
ทวีปยุโรปจึง	เสียใจ
ทวีปยุโรปจึง	ทวีปยุโรป
ทวีปยุโรปจึง	แล้วพันคน

(ม.จ. สุวรรณ 2516: 22)

ถ้าเป็นเรือขอยกพระคัมภีร์คือพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า
ไว้คือพระคัมภีร์คือพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า
พระคัมภีร์คือพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ไว้ด้วย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ว่า

โคลงยอพระเกียรติคุณพระเชษฐภคินีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

โอรสที่โอบอุ้มโอบ	สเทือนเทวี	
วอชวาเวร ความรัก	ฉลิมวย	
คู่แสงแว้ววอิทธิฤทธิ์	ภูวนาน	
ยอพระยายัมพิศวย	ปิ่นเกล้าศรี	(นายสวน 2469: 9)

โคลงสรรเสริญพระเชษฐภคินีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่า

บารมีธรรมทานไค้	สขม ไฉนา	
ทองทุกสิ่งสำสม	มรกตแสง	
จวนจิตรสำเร้จกรม	อภิเศก สยามน	
นาคี้อาตุร แฉว	เข่าพูนน้ำเกษีย	(พระธานีไวทราว 2470: 1)

โคลงกั้นแสบพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมหาราชว่า

เจ้าเสกไปโอรสข้าง	ยอเทวี	ทานแสง
ทอริศร ชีรชยาย	แสนแสง	
แมโคจรพระพุทธรูป	ศกทอน	ศรนา
บิตแดงหัวตัวแสง	ศรนาทัน	(พระยาทวี 2512: 61)

โคลงสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

เป็นปิ่นปักบนเศรศหัวเขตกว้าง มีแสงระยิบได้แก่พระยาทพพท โสภณีย
 ภายเองแสงระยิบ สยบสยบทพระเศรศหัวเขตกว้าง (นายมี 2474: 9-10)

ยอพระเกียรติคุณพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

บารมีปานเวศม้าน	นุญพิศ	
ทูนเทศทรงทุกทิศ	ทานสร้าง	
พระเทพประทุกุโปลิก	เทียนเด็ก	ไทแสง
ทรงเกล้าสูงเสด็จกลาง	สมแสงขอยศัน	(พระยาโสมวิเชียร 2518: 5)

สิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

มีคุณศิริวิเศษแก้ว เสวกวงศ
วชิรวิเชียร ฟูโต (นายสงวน 2162: 6)

โศภนการ เจริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระอินทโยธยเวศดำรง เจริญชัย เมื่อก่อน
โศภนการ เจริญพระเกียรติ ฟูโต
จอมพลในไทยสงคราม เสวยราช วัฒนชัย
พระยศแห่งศรี โศภน เจริญชัย วัฒนชัย
สุประสิทธิ์วิเศษ ฟูโต ฟูโต
มาจวนเสวยสม โศภน โศภน
หม่อมราชวงศ์ ฟูโต ฟูโต
เสวยสม ฟูโต ฟูโต

โศภนการ เจริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

... เจ้าคุณพระยาวิเศษ เจ้าคุณพระยาวิเศษ เจ้าคุณพระยาวิเศษ
สงวนศิริวิเศษ เจริญพระเกียรติ เจริญพระเกียรติ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ เจริญพระเกียรติ เจริญพระเกียรติ

โศภนการ เจริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เจ้าคุณพระยาวิเศษ

เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ
ยอพระ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ
เจ้าคุณพระยาวิเศษ ยอพระ

ลาว สวัสดิ์ศรี เศวตฉ้วน	ม.ก.ม.	
ศาสตราจารย์ ดร.	เสวี ฐา	
คุณาสวัสดิ์ศรี	บวริทธิ์ ยี่สิบ	
มาสุละ ไชยสิทธิ์	เสวีอนท	(คณะกรรมาฯ 2512: 21)

ยารวังทางมอชกาชาว เป็ยแล้งผู้ถ่วงยี่สิบสี่ปี สี่ปี ที่คู่สมรมามีเจเนเวีย
ยอพระเกียรติ ศิลาวัณษาสกลาวตีงมกาน ราชกรและเรื่อพระที่ชื่อว่า

สิมอพลเยี่ยมเตียมมา	สิมท	
เป็นเอกอาชมนักท	เสวีณ	
สุว เศษทง โทส	สิทราช	
งานละควมกาน	ศุมาเนอาสรรวค	
ราชวทรจเร สเรื่อ	วิวิ	
นุชมเสิมามม	โศกค	
เสวีมทระศ	ออยโสกค	
สิมพะ สวียเสด็จยี่	อโยเสียมทอ	
นาราวิจิตท เสงี่ยม	สาลว	
ออยทอว สทวจ	กั้ว	
มัสสิวคณีนท	เทมว	
มกนนักทอพร สแล้ว	เสวีศลวสมลว	(คณะกรรมาฯ 2516: 7)

โศกสรว เสวีมละ เก็ย ศิลาวัณษาสกลาวตีงมกาน พุททอชค โศกสรว สกลาวตีงมกาน
 อิกษนิทหนึ่ง ชื่อ โศกสรว สกลาวตีงมกาน เป็ยแล้งผู้ถ่วงยี่สิบสี่ปี สี่ปี ที่คู่สมรมามีเจเนเวีย

นาร มีมกานตีงมกาน	โศก	
ศรีเสวีม วิชว	กั้ว	
นารวามคชอมคิล	โศก	
โศกขานนาม	ทวิยเสวีม	
โปรทไวโนนิเวคเสยง	วิชว	
วิลคสิสมชวพค	เป็ย	
โศก เต็มชวพร	มกน	
นารคิมวาม	ชวคิลว	(คณะกรรมาฯ 2470: 26)

ลิลิตยนิษฐา พระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระจักรพรรดิเจ้า

ยศเทียบจักรพรรดิเจ้า	จอมบรม
แก้วเจ็กมีศรีบรมสรรพ	เสวีจนวน
ยศแก่จักรพรรดิน	โพยมเด็จ ลาวเขย
ละสิ่งละอย่างสวน	ค่าค่าควรเนือง (พระยาศรีสุนทรโวหาร 2472: 5)

เมื่อวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามา ของพระบารมีก็เพิ่มขึ้น มีอะไรใหม่ ๆ เช่น เรือกลไฟเรือขุดหัวรถจักรรวมยอดระเทียม ก็กล่าวว่าเป็นของพระบารมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระที่นั่งเรือเหล็กสวน	กลไฟ
เรือประแสงทองระไลย	โกลกล
ฐานหินทรงกลองใน	อรวรสี นาค
ขามมหาสารเศสกล	จักไม้มือถึ
อนนิเนยสรวัด	กั๊กัน
พระที่นั่งแลนทรราช	เตียงแล
สมทรงเสกาคัน	เขี้ยวแก้ว ไคแล
โลโครทอนันต	สวาทอมองเห็น
มาเนสเสวาคีเทอ	กั๊กัน
แลนิษยาทสมเด็จพร	จัก เจ
ยวยิ่งสิ่งสรวัด	ทวัก
มีรมนุชอุชเฝ้า	กลั่นกลองแจ่ม (ม.จ. สุนทร 2516: 20)

พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระปิยะสกลนเรศวรมหาราชไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวียุคหนึ่งแต่เป็นสิ่งที่ยังมีค่ามากขึ้น ผู้คนแสวงแนวคิดว่าพระบารมีนั้นเกิดจากพระปรีชาสามารถที่ ทรงทำไปจนเช่นลิลิตยนิษฐาพระเกียรติยศและโคลงพระนิพนธ์พระเจ้าอยู่หัวในทางที่ ๑ ว่า

พระบาทสมเด็จพระปิยะสกลนเรศวรมหาราช	ปวงไทย
เทพพิภคโคโค	เพิ่มพูน
ควรแซงก็แซงไป	ควรอ่อน อ่อนแอ
คัมขันธ์ฤทธิย์ของ	ขุนแคนออกอม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2461:9)

กล่าวความจักรพรรดิไท่	เสด็จทง
รับเสด็จ "พระภูมิพล"	แยกกอง
เอกราชกษัตริย์ชุมชน	ชาติชาย - อนุเนอ
คะฉิ่นชาวหัวทอง	ถิ่นแดนลพบุรี
เพราะมหาจักรพรรดิไท่	ทั้งสอง อดคเยย
ทอนพรากจากวังทอง	รับอยู่
อาศัยทุกะนอง	เพียงแต่
รับ ๗ วาจักร	อยู่ขณะนั้นมาเถา (สุนทร บงกชวิน ๒๕: ๘: 48)

อีกครึ่งหนึ่ง เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศฟิลิปปินส์ ผู้แต่งยกย่องพระคุณ
เทียบกับวันที่เดิมชื่อว่า ครบถึงฟิลิปปินส์ว่า

เมื่อเทียบสถิติแล้ว	ทรงมี ฟ้า
แสงสว่างภูมิ	มากแต่
แนวทิวประสาธ	มาลัน - อุนเนอ
เห็นอกว อดา อดอ แด	พวยดาวมหาดาว
เสริมสร้างยศโยคไท่	ไต่สูง
มลิศหว ยมัทกาล	เพนลวย
บุษบาภิหาร	ถ้อยวิญแห่ง สยามน
ทุกเผ่าทุกเผ่าลอม	รอบไท่ไครยล (สุนทร บงกชวิน 2528: 53-54)

ผู้แต่งวรรณกรรมยกพระเกียรติในระยะเวลาสั้น ๆ แยกแนวคิดเรื่องพระกรรมใน
ตำนาน "พระคุณ" มากกว่า "พระเดช" ศิริวัชรวิมล สภาอักษรปริยัติกล่าวว่า

ต่างฝ่ายอำนาจพระกรรม	บทเมืองมณฑล
หัวทิวทิศกร สกล	ภพเพิ่มลพยทวี
ทวยเทพอำนาจพระคุณ	คุณพระ วัชรวิญ
คือไอศมัทริณี	ทิศของระไลทร

(หลวงธรรมมาภิบาล สุนทรวิง ๖: 14)

กลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีหมายมุ่งพระองค์ให้ทรงเดช	ด้วยพระ เฑนจ้านไว้ไทยสุภศรี
มีหมายเห็นขุพระ ลามารักที่	แต่ทรง พัสสิพรพล เคืองคนไทย

(ประตุมารณ ๗ เมษายน ๒๕๒๑: 103)

สิ่งซึ่งพระเจ้าใช้เพื่อทดสอบคนชอบธรรมและเพื่อข่มขู่คนชั่ว

พระเจ้าใช้ความยากลำบาก
 กับพระเยชูซึ่ง
 โศกนาฏกรรมที่
 ทุกประเทศกับไท่ (ยอห์น 1:1-4)

สิ่งซึ่งพระเจ้าใช้เพื่อทดสอบคนดีและพระบิดาผู้รักลูกของพระองค์

พระเจ้าใช้ความยากลำบาก
 สมบัติที่
 เป็นเพียงพระ
 แลซึ่งศึกษาใน
 ล้วนเป็นพระพ่อเจ้า
 ฆราวาสและเจ้า
 บรม (ยอห์น 1:1-4)

สิ่งซึ่งพระเจ้าใช้เพื่อทดสอบคนดี

พระเจ้าใช้ความยากลำบาก
 เป็นสิ่งซึ่ง
 พระบิดาผู้รักลูก
 หนึ่งโดย (ยอห์น 1:1-4)

สิ่งซึ่งพระเจ้าใช้เพื่อทดสอบคนดีและพระบิดาผู้รักลูกของพระองค์
 เช่นกล่าวถึงพระบิดาผู้รักลูกของพระองค์

พระเจ้าใช้ความยากลำบาก
 ซึ่งเมื่อคนตายแล้ว
 พระบิดาผู้รักลูก
 สมชื่อ "พระเจ้าผู้รักลูก" (ยอห์น 1:1-4)

แม้ว่าความคิดหนึ่งที่เกิดจากการมองรวม ระหว่างเสรีวิทยาก็เป็นแต่บท เกี่ยวกันคือระ
 มหากเสรีวิทย์หรืออยู่ในฐานะสูงสูดไม่ว่าในระบอบการปกครองใด ประกอบด้วยผลระดู
 สมบัติในานาประการ แต่แนวคิดเกี่ยวกับระมหากเสรีวิทย์ที่ปรากฏในวรรณกรรมของ
 เกียรติเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาที่ต่าง แนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปแบ่งกว้าง ๆ เป็น
 2 ประเภท ประเภทหนึ่งคือแนวคิดเฉพาะองค์ระมหากเสรีวิทย์ ในวรรณกรรมของ
 เกียรติในระยะแรก ๆ ผู้แต่งกล่าวถึงระมหากเสรีวิทย์ในฐานะเทวราชผู้ทรงพระ
 ราชสมบัติโดยตรง คอยมาทรงเป็นเทพเจ้าอวตารหรือเป็นสมมุติเทพ แล้วค่อย ๆ กลาย
 จากเทพมามีงัดและเป็นมนุษย์มากขึ้น สูงส่งด้วยราชาครุฑ สืบราชสันตติวงศ์มาไทย
 กลายก จกพระที่นั่งบัลลังก์ให้เห็นว่าระมหากเสรีวิทย์คือมกุฎราชกุมารผู้ส่งพระ
 คุศมความคืออินยาเกดินคนตัวไปประหารเจ้าไท้ พระมารมีเปลี่ยนจากมารวมเป็นรูปรวม
 อธิษายก้วยเหตุผลไข่มกรขึ้น การอ้างพระนามมีน้อย ๆ เปลี่ยนเป็นมีเหตุการสประกอบ
 แนวคิดอีกประการหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงคือเกี่ยวกับพระราชาครุฑเสด็จ วรรณกรรมของ
 เกียรติในระยะแรก ๆ แล่งให้เห็นพระราชาครุฑเสด็จเฉพาะเรื่องใหญ่ ๆ ส่วนเรื่องเล็ก ๆ
 ไม่กล่าวถึงหรือถ้ากล่าวก็เป็นส่วนประกอบเท่านั้น พระราชาครุฑเสด็จใหญ่ ๆ เช่นการ
 สงคราม การประกอบพระราชพิธีสำคัญ การศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของ
 ประเทศไทยส่วนรวม ทั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาเริ่ม
 ปรากฏพระราชาครุฑเสด็จเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นพระราชาครุฑเสด็จประพาสบางกลุ่มแล่ง
 ให้เห็นความใกล้ชิดกับราษฎรมากขึ้น จนถึงรัชสมัยผู้แต่งกล่าวถึงพระราชาครุฑเสด็จ
 ราษฎรเพียงคนเดียวก็ได้เมื่อเหตุการสนับสนุนให้ผู้แต่งประทัมใจและศึกรบแล่งผล
 ฤกษ์สมบัติ
 ใ้ลัทธิเงิน คำนความมีพันธึกับต่างประเทศ ในระยะแรก ๆ ผู้แต่งแล่งแนวคิด
 ระมหากเสรีวิทย์ทรงเป็นศูนย์กลางของความยิ่งใหญ่ ทุกประเทศมาอ่อนน้อม เมื่อไทย
 ศึกรบกับประเทศทางตะวันตกแล้วผู้แต่งไม่เน้นเรื่องพระราชาอำนาจแต่จะเน้นเรื่อง
 พระราชไมตรี ประเทศอื่น ๆ อยู่ในฐานะมิตรประเทศไม่ใ้ล้ล้นกว่าไทย ความยิ่งใหญ่ของ

ประเทศเกิดจากพระอิริยาบถมารแต่เหมือนเดิมแต่เปลี่ยนแปลง การสร้างอำนาจเป็นพระ เสริม
ส่งไมตรี

บรรณกรรมของพระเถียร ศิวิวิวัฒนาการ ไปตามยุคสมัยที่แห่ง วิวัฒนาการ นั้นมีสิ่ง
ด้านรูปแบบคำประพันธ์ ลักษณะฉันทลักษณ์ เนื้อหา และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์
ความเปลี่ยนแปลงทางด้านคำประพันธ์และลักษณะฉันทลักษณ์เนื่องมาจากความนิยมในศิลปะ
สมัย ส่วนเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่แล้ววิวัฒนาการ แลกรประเด็น
ความคิดต่างกัน และน่าสังเกตว่าตำราสมัยที่ล่วงไกลเคียงกันผู้แต่งมีวิธีคิดเหมือน ๆ กัน
เหตุนี้จึงแบ่งระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงได้ แม้ว่าบรรณกรรมของพระเถียร ศิวิวิวัฒนาการ เป็นเรื่อง
สรรเสริญพระมหากษัตริย์เหมือนกันแต่รายละเอียดที่แตกต่างกับยุคใดยุคหนึ่งให้บรรณกรรมของ
พระเถียร คินาสนใจ วิวัฒนาการ ทั้งกล่าวเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะทำให้บรรณกรรมของพระเถียร ศิ
มิใช่บรรณกรรมที่ตายหรือหยุดอยู่กับที่ และคงมีการ เปลี่ยนแปลงเรื่อยไปจนกว่าเจ้าข้ามี
การ แห่งเรื่องสรรเสริญพระมหากษัตริย์